

Kırsal çevrede gecekondulaşma : Dereköy / Acıpayam örneğinde toplumsal ve ekonomik değişimin kıra yansıyan bir şekli

ERKAN ŞEN

1. Giriş ve amaç

Türkiye'de 1950'li yıllardan itibaren ortaya çıkan hızlı toplumsal ve ekonomik yapı değişiminin kırsal çevre ile ilgili olanları, kırdan kopuşu ve büyük kentlere yönelik kesin nüfus göçlerini hazırlar nitelikte olmuştur. Bu değişim, kentlerimizdeki yoğun nüfus birikimi yanında, gecekondulaşmayla özdeş sayılabilecek alansal yayılmaların da önemli nedenlerinden birisidir. Hernekadar araştırmacıların büyük çoğunluğu gecekondulaşmayı kentlere özgü bir olgu olarak kabul ediyorlarsa da, bu olgunun artık ülkemizde küçük kentlere hatta kırsal yerleşmelere kadar girdiğinin örnekleri de giderek çoğalmaktadır.

Nitekim, 1981 yazından bu yana gelişim ve değişimlerini gözlemlediğimiz ve 1984 yılında da alan çalışmalarını tamamladığımız kırsal çevredeki bir gecekondulaşma olayının bazı yönlerini saptamış bulunuyoruz. Yukarı Dalaman Çayı Havzası'nın kuzey bölümünde ve Eşler Dağı (2268 metre) batı eteklerinde yaklaşık 1000 metre yükseklikte kurulu Dereköy'de saptadığımız bu gecekondulaşma olgusunun, kent gecekonduları ile birtakım ortak özellikler içerdiği gözden kaçmamaktadır.

Tüm fiziksel yapı özellikleri ve donanımlarıyla ilk bakışta kent gecekondularından pek ayırddilemeyen bu yapılaşmanın, hangi ortam ve koşullarda oluştuğu ve bu oluşumu gerçekleştiren topluluğun hangi sosyal ve ekonomik yapı nitelikleri gösterdiklerinin ortaya konulması bu araştırmanın asıl amacıdır.

Literatürden izleyebildiğimiz kadarıyla, kırdaki sosyo-ekonomik yapı değişimlerinin, yine kendi içerisindeki bir yansıması olarak ortaya çıkan «kırdaki gecekondulaşma» gibi bir olayı konu edinen kapsamlı araştırmalara rastlayamıyoruz. Kırsal çevrede gecekondulaşma ol-

gusuna bir başka yaklaşımla ilk değinen TUNÇDİLEK tir (1). Araştırmacı, daha sonraki yıllarda yayınlanan çalışmalarından ikisinde de (2) aynı konuyu, aynı bakış açısından ele almaktadır. TUNÇDİLEK sözü edilen üç çalışmasında da sırasıyla «kıra mahsus bir gecekondu sistemi», «kır sahasının gecekondu iskan sistemi» ve «kır gecekondusu» biçiminde ortaya arttığı kavramlarla, dağınık düzende kır yerleşmelerinin gelişme mekanizmasını tanımlama amacını gütmektedir. Nitekim, araştırmacıya göre, kırsal nüfusun artışı, fertlerin devlete ait toprakları işgal etmeleri, oralara yerleşmeleri, bir bakıma işlemeyen yasal mevzuatın ve tapu sisteminin yokluğundan yararlanılmasının bir sonucu biçiminde değerlendirilmektedir.

Ankara il sınırları içindeki bir kır yerleşmesinde «gecekondu evler»'in varlığından söz eden OZANKAYA (3), büyük çoğunluğu göçmenlerden oluşan ve düzenli bir plan özelliğine sahip olan bu yerleşmede, gecekonduların oluştuğuna değinmektedir.

Kır ve kent arasındaki karşılıklı etkilenmeleri yerleşme planlaması açısından ele alan TÜMERTEKİN (4), büyük kentlere yönelik göçlerde kır insanının, yerleşme yeri olarak çok defa şehir çevresindeki köyleri seçtiklerini vurgulamaktadır. Buralara yönelik göçlerle hızlı bir büyümenin oluşmasına, aynı zamanda hem eski köy yerleşmelerine ve hem de yakın konumdaki kente karşı yabancı karakter kazanılmasına değinen araştırması, bu yolla büyük kentlerin çevrelerindeki eski köylerin birer «gecekondu köyü», hatta nüfuslarının artması ve idari işlevler kazanmaları halinde de «gecekondu kasabaları» haline geçtiklerini belirtmektedir (5).

Yukarıda aktarılanlar, gecekondu konusuna kırsal çevrede üç farklı yaklaşımla değinildiğini ortaya koymaktadır. Ancak, bunlar içinde gerçekten çok yüzlek bir ölçüde kırdaki gecekonduların evlerinden söz eden OZANKAYA'nın araştırmasındaki yaklaşım, ele alınan bu çalışmadaki türdendir denilebilir.

Bu çalışmaya konu olan Dereköy gecekondularıyla ilgili verilerin kaynağını, Dereköy ve yakın konumundaki Bademli köyünden derlenen bilgiler ve toplam 22 gecekonduların meskenlerinden 20'sinde hane başkanlarına uygulanan «hane halkı genel bilgi anketi» sonuçları oluşturmaktadır (6). Ayrıca, çeşitli resmi kayıt ve konu ilgi alanına giren literatürlere bağlı çalışmalar da devreye sokularak, Dereköy'deki yapısal değişimlerle, gecekondulaşma arasında birtakım bağın-tılar çıkarılmağa çalışılmıştır.

Bilindiği gibi, Türkiye'nin yaşamakta olduğu toplumsal ve ekonomik yapı değişimleri, çok çeşitli alanlardan dinamizmini almıştır. Bu olgu

aynı zamanda sanıldığı kadar kısa bir sürecin ürünü de değildir. Halâ içersinde yaşanan bu sürecin, gelecekte hangi boyutlara ulaşacağı ve daha başkaca hangi değişimleri oluşturacağını da bugünden kestirmek pek olası değildir. Olay bu gerçekler doğrultusunda değerlendirilirse, konuya tarihsel bir temel üzerinde, sanayileşme ve kentleşme süreci ile kır-kent ilişkileri boyutlarında bir takım karşılaştırmalar biçimindeki bir yaklaşımla bakılması kaçınılmazdır.

Ancak bu çalışmanın boyutları içersinde, çok sayıdaki alansal ve kurumsal çalışmada (7) varlığına değinilen veya varlığı kanıtlanan yapısal değişimlerin neler olduğunun verilmesi beklenemez. Bu nedenle, gerçekten çok boyutlu böyle bir olgunun, konumuz açısından bağıntılarının kurulabilmesi amacıyla, derinlemesine açıklamalara gidilmeksizin, bazı ana başlıklar altında verilmesinden yanayız. Şimdi kısaca, toplumsal ve ekonomik değişimin nedenlerini, özellikle kırsal çevre açısından ağırlıklı olarak sıralayalım :

2. Kırsal çevrenin toplumsal ve ekonomik yapı değişimini hazırlayan faktörler

2.1. Yapısal değişimin toplumsal nedenleri

- Türkiye'de hızlı nüfus artışı varlığını sürdürmektedir.
- Kır nüfusu, kent nüfusuna oranla giderek azalma göstermektedir.
- İçgöçler, mevsimlik göçler ve yurtdışma yönelik göç hareketleri devam etmektedir.
- Nüfusun demografik yapısında önemli değişimler söz konusudur.
- Aile yapısında çekirdek aile olma eğilimi güç kazanmıştır.
- Eğitim olanaklarındaki yaygınlaşma dikkati çekecek boyutlardadır.
- Bireyin bilinçlenmesi, kültürel açıdan değişimi, farklı değer yargılarına sahip olabilmeleri, dünyaya bakış açısındaki değişim ve genişlemeler, yenilikleri denemekten kaçınmayan bir yaklaşımı benimseyen tutumları, görel olarak farklılaşmaktadır.
- Toplumda ve topluluklarda anonim ilişkiler ortaya çıkmıştır.
- Kültürel ve teknik birikimlerin bireylerce de kentsel çevrelerden kıra aktarılması söz konusudur.
- Kır-kent arasındaki karşılıklı ilişkilerin boyutları önemli değişimler göstermiştir.
- Bireyin siyasal kültürü ve tavrında önemli dalgalanmalar ve değişimler gözlenebilmektedir.
- Sağlık ve sosyal hizmetlerin yaygınlaşması ve görel iyileşmesi söz konusudur.

- Kırdaki kent tipi ilişki biçimleri giderek yaygınlaşmaktadır.
- Kır ve kentteki sosyal güvence mekanizmalarındaki ayrıcalıkların boyutlarında değişimler gözlenmektedir.

2.2. Yapısal değişimin ekonomik nedenleri

2.2.1. Toprakla ilgili olanlar

- Toprak değerlerinde yükselmeler vardır.
- Ekilebilir toprak miktarlarında önemli artışlar söz konusudur.
- Ancak buna karşılık, ülkede halihazır işlenebilir toprak miktarı yine de düşük ölçülerdedir.
- Topraktan elde edilen ürünlerde artış gözlenmektedir.
- Toprak satımında görece bir tırmanış dikkati çekmektedir.
- Veraset ve daha başkaca nedenlere bağlı olarak tarım toprağının devamlı parçalanması ve toprak dağılımındaki eşitsizlik sürmektedir.
- Yalnız toprak kullanımı ve verimli toprağın erozyonla kaybı ve nihayet, toprağın ilkel yöntemlerle işlenmesi halâ geçerliliğini korumaktadır.
- Eskinin küçük işletmeleri varlıklarını sürdürmektedir.

2.2.2. Tarımla ilgili olanlar

- Tarımda modern girdi kullanımı artmış ve yaygınlaşmıştır.
- Tarımsal üretim metodlarında gelişmeler söz konusudur.
- Tarımsal işletmecilik metodlarında gelişmeler olmuştur.
- Tarımsal üretim ve verimde artışlar olmuştur.
- Pazar için ürün fazlası gerçekleşebilmiştir.
- Endüstri bitkilerinde yaygınlaşma dikkati çekecek ölçülerdedir.
- Kullanılan suni gübre miktarları artmıştır.
- Tarımda genel bir ürün çeşitlemesi görülür.
- Tarımda kredilerin arttırılması gerçekleştirilmiştir.
- Bunun yanında devlet, Tekel ve Toprak Mahsülleri Ofisi gibi kuruluşları aracılığıyla yaygın destekleme alımlarını gerçekleştirmiştir.
- Tarımda maliyet yüksekliği vardır.
- Tarımda küçük aile işletmeleri yaygındır.
- Hayvancılıkta gerilemeler dikkati çekmektedir.

2.2.3. Ekonomik yapıyla ilgili olanlar

- Ulaşım gelişmiş ve çeşitlenmiştir.
- Pazar ekonomisi oluşmuş ve çevreye açılma ortamı doğmuştur.
- Ancak yine de pazar için üretimde düşük değerler söz konusudur.

- Uygulanan ekonomi ve kalkınma planlarının etkileri vardır.
- Sanayileşmenin dağılışındaki özellikler önemli sonuçların oluşmasında pay sahibidir.
- Küçük sanayi, ev ve el sanatlarının dağılımı, rekabet etkinlikleri açısından köy sanatlarının silinmesini yaratmıştır.
- Tarım dışı ekonomik faaliyetler devreye girmiştir.
- İşsizlik oranlarındaki tırmanışlar halâ sürmektedir.
- Kentte iş bulma olasılığı giderek azalma eğilimine girmiştir.
- Tarımsal ürün satışı ve pazarlama yöntemlerinde gelişmeler vardır.
- Endüstri bitkilerinin yaygın üretimi nedeniyle dış pazarlarda açılma zorunluluğu doğmuştur.
- Bu gelişim, kırsal yapının kapalı oluşunu yıkmıştır.
- Toprak ve su kaynaklarının kullanımında önemli aşamalar kaydedilmiştir.
- Kırsal ve kentsel işlerde süreksizlikler söz konusudur.
- Kırdan emek bolluğuna karşılık ücret düşüklüğü de geçerliliğini korumaktadır.
- Nüfus başına gelir miktarında artışın varlığına rağmen, paranın alım gücünde düşüşler olmuştur
- Çocuk emeğinin ailede kullanımı giderek azalmaktadır.
- Ormanların devletleştirilmesinin çok yönlü etkileri olmuştur.
- İmar-iskan ve bayındırlık hizmetlerindeki yaygınlaştırmalar gözden kaçmamaktadır.
- Yeterli parasal yatırımların yapılamaması, gelişmeyi ve dolayısıyla değişmeyi olumsuz yönde etkilemiştir.
- Tarımda teknolojik gelişmeler ve tarım makinalarının yaygınlaşması görülür.
- İletişim araç ve gereçlerinin çeşitlenmesi ve yaygınlaşması önemli boyutlara ulaşmıştır.
- Sanayi ve tarıma ilişkin faaliyetlerin olumsuz yönleri, ekolojik dengenin bozulmasında hızlandırıcı bir fonksiyon niteliğindedir.

3. Dereköy'de değişimin genel boyutları

Yukarı Dalaman Çayı Havzası'nın kuzey bölümünde yer alan ve bu araştırmaya konu olarak seçilen Dereköy gecekondularının oluşturduğu bütünü, fiziki mekan, toplumsal ve ekonomik yapı özellikleri açısından ele almazdan önce, böyle bir oluşumun gerçekleştiği Dereköy'ün bazı özelliklerini ana çizgileriyle verelim.

Dereköy, ortalama 860 metre yükseklikteki Acıpayam Ovası'nın kuzey bölümünü doğudan sınırlayan Eşler Dağı'nın (2268 metre) batıda uzantısı durumundaki Mallı Dağı'nın (1784 metre) hemen ovaya ge-

çiş gösterdiği 1000 metre yükselti eğrisinin altında ve sözü edilen dağı ikiye bölen derin vadinin aşağı ucunda kurulmuş bir köy yerleşmesidir (ŞEKİL: 1).

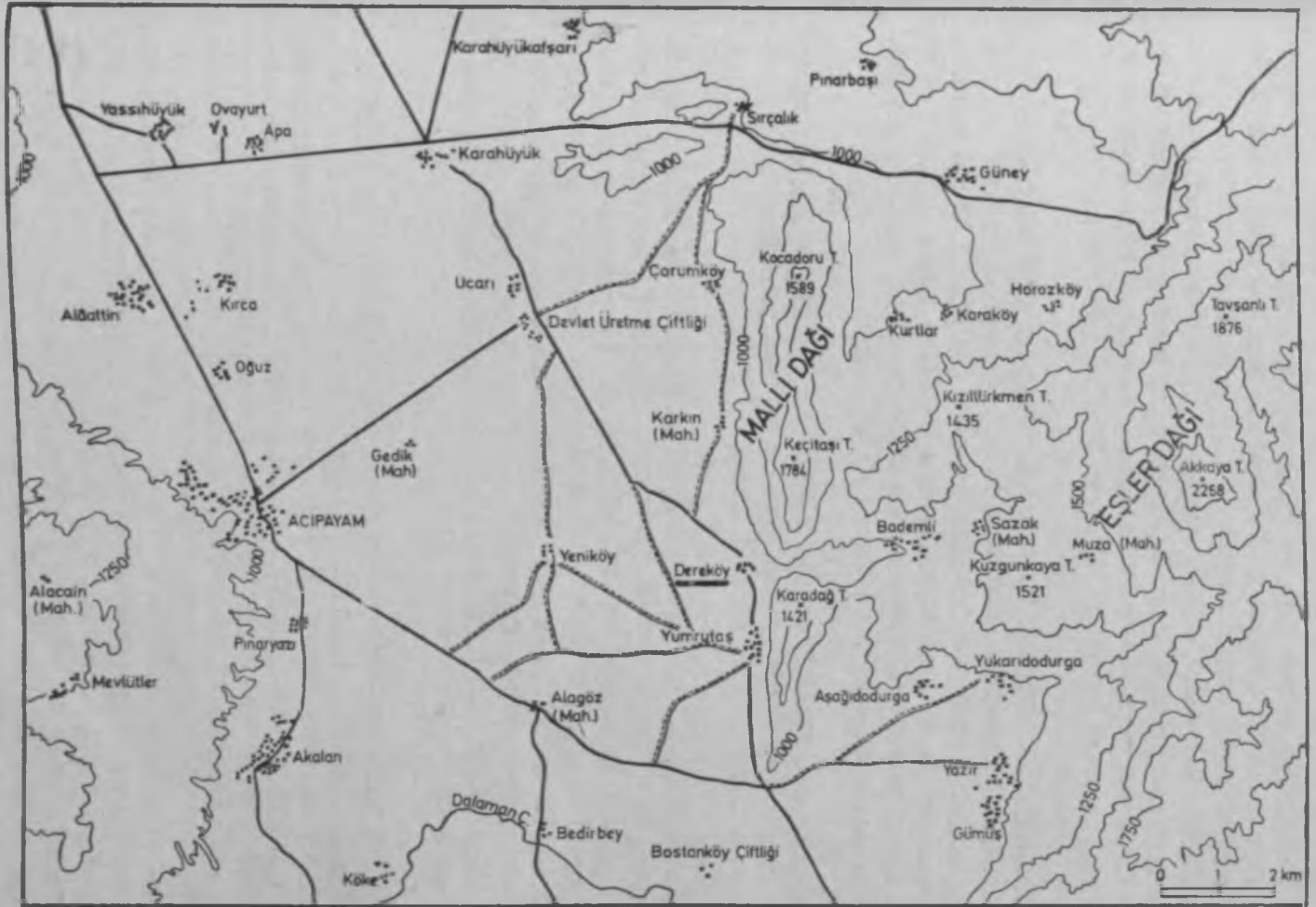
XV ve XVI. y.y.'da Hamit Sancığı içersindeki kır yerleşmelerinin sosyo-ekonomik yapısını ve Timar Düzeni'ni açıklığa kavuşturmak üzere yapılmış bir araştırmanın verilerine göre, konunun odak noktasını oluşturan Dereköy'ün en azından Kanuni Dönemi (1520-1566) sonrasında kurulmuş olduğu anlaşılmaktadır (8). Araştırma konusu açısından bizi özellikle ilgilendiren Bademli köy yerleşmesinin de bu dönemde varolduğu anlaşılmaktadır. Aynı şekilde konuyla ilgisi olan ve adını Oğuz Boyları'ndan almış olan Dodurga yerleşim birimi de bu dönemin kurulu köylerinden birisidir. Sözü edilen son iki köy, üretim, yıllık gelir vergi miktarları ve nüfusları açısından şu özelliklere sahip gözükülmektedirler:

Dodurga, yıllık vergi geliri 4700 akçe olan, özellikle ceviz ve bademin yetiştirildiği, koyunculüğün yapıldığı, bir su değirmenine sahip 145 nüfuslu (bekâr nüfus hariç) bir kır yerleşmesidir. Aynı dönemde Bademli köyünün az gelişmiş bir yapıda olduğu görülür. Nitekim Bademli, yıllık 1500 akçe vergi geliri olan, 40 kadar nüfuslu (bekâr nüfus hariç) küçük bir kır yerleşmesidir. Öte yandan bu köyün, üretim açısından kayde değer bir özelliği görülmemekte, ancak iki adet su değirmenine sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Cumhuriyet Dönemi öncesinde, kırsal yörelerin sahip olduğu olanakların ne kadar kısıtlı ölçülerde bulunduğu düşünülecek olursa, konu kapsamına giren Dereköy, Bademli ve Dodurga köy yerleşmelerinin de, aynı olumsuzluklardan nasibini almış birer kır yerleşim ünitesi olmaktan öteye gidemedikleri kolaylıkla anlaşılır.

Birkere bölge ulaşım olanaklarından bu döneme kadar büyük ölçüde yoksundur. Yürütülen tarım geleneksel yöntemlerin dışına çıkmamıştır. Bunun doğal bir sonucu olarak geçim sıkıntısı ve gurbetçilik oldukça yaygındır. Eğitim ve sosyal hizmetlerden modern anlamda söz edilemeyeceği de anlaşılmaktadır.

Cumhuriyet Dönemi'ne gelindiğinde ve belki de 1950'li yıllara ulaşıldığında, durumun aynı özellikleri yansıtır niteliklerde olduğu genelde söylenebilir. Ancak 1950'li yıllardan itibaren ülkede uygulanan politikaların hızlı bir canlanma ve değişim başlangıcını harekete geçirdiği görülür. Tarımda makinalaşma ve ürün değişimi olarak görülen bu yeni durum, daha başkaca alanlardaki yeni uygulamalarla da desteklenerek büyük boyutlar kazanmış ve kırsal çevrede, daha önce sözü edilen toplumsal ve ekonomik yapı değişimleri birbirinden kopuk ve bağımsız olmamak üzere etkinliklerini kurmuşlardır.

Şekil 1. Dereköy/Acıpayam ve yakın çevresi

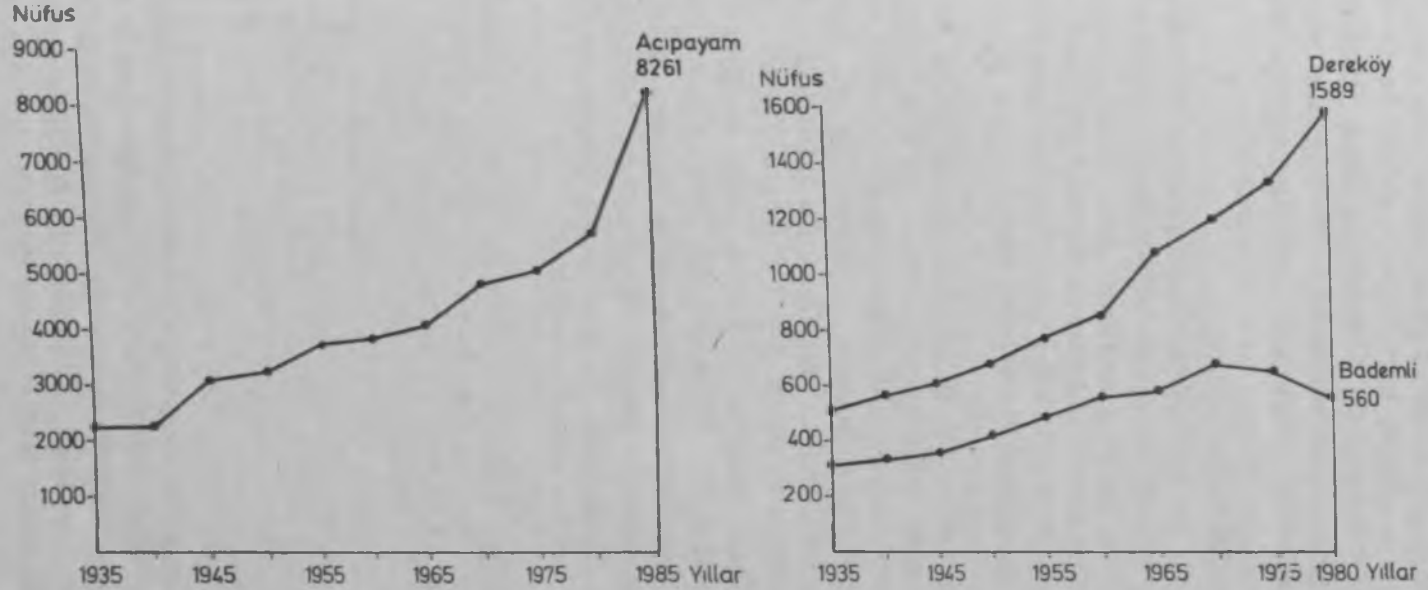
Bu değişimlere sahne olan ve etkilenen çok sayıdaki kır yerleşmelerinden birisi de Dereköy'dür. Öncelikle tarımda ürün değişiminin 1952'den itibaren tahılın aleyhine bir gelişimle tütünün devreye girmiş olması ilk hareket noktası olmuştur. Bunu tarımda makinalaşma, toprakta parçalanma, topraksızlaşma, hızlı bir iç ve dış göç izlemiştir. Kuşkusuz bu söylenenler, araştırma konusuna giren Dereköy ve Bademli köyleri açısından (9) farklı grafikler oluşturmaktadır.

Cumhuriyet Dönemi nüfus sayımı sonuçlarına göre Dereköy, yıllardan beri nüfus artışını sürdüren bir kır yerleşmesidir. 1980 yılı nüfusu 1935'e oranla %31,5 kadar fazladır (ŞEKİL: 2). Buna karşılık Dereköy'ün üç km. kadar doğusunda 1000-1250 metre yükselti eğri-leri arasında bir vadi içinde yer alan Bademli köyü, yıllardır devamlı nüfus kaybının görüldüğü bir kır yerleşmesidir.

Bademli, 1965-1980 döneminde %4,5 oranında nüfus kaybı göstermiştir. Nüfus kaybı 1970 yılına göre hesaplanacak olursa, oranın da da artarak %21,4'e ulaştığı anlaşılmaktadır.

Bademli köyünde görülen bu yüksek orandaki nüfus azalışının ası nedeni, köy dışına yönelik göçlerdir. Özellikle yurtdışına yönelik işçi göçleri açısından Bademli köyü yakın çevrede ön sıralardadır. Topoğrafik koşullar (ŞEKİL: 1) öteden beri Bademli köyünü yakın çevrede ilk olarak Dereköy'le temasa zorlamıştır. Başka bir anlatımla Dereköy, Bademli'nin dışardaki ilişkilerinin başlangıç noktasıdır. Böylece Bademli köyü, bir mahallesi olan Sazak'la birlikte Dereköy'e devamlı nüfus göndermiştir (10).

Bademli halkı için dışarıya göç etme zorunluluğu özellikle geçim kaynaklarının kıtlığına bağlı bir olay olarak gözükmektedir. Bu noktada Bademli'nin Dereköy'e karşı daha olumsuz koşullar içersinde olduğu ve Dereköy'ün haklı olarak nüfus çekebilecek bir potansiyele sahip olduğu verilerden anlaşılmaktadır. Resmi kaynaklara göre (11), toplam yüzölçümü 2640 hektar olan Bademli'nin %77,2'si ormanlık, %17,8'i mera, %3,6'sı tarım arazisi, %1,1'i istifadesi mümkün olmayan arazi ve nihayet %0,3 kadarı da köy yerleşim alanıdır. Buna karşılık 2290 hektarla Bademli'den daha dar yüzölçüdüne sahip olan Dereköy'ün %89,6'sı tarımda kullanılırken, %9,8'i mera arazisi durumundadır. Köy yerleşim alanı yalnız başına toplam yüzölçümünün %0,6'sını kaplamaktadır. Dereköy sınırları içersinde ormanın olmayışı ve topoğrafik avantajlar, tarım alanlarının genişliğini hazırlayan önemli bir faktördür.

Şekil 2. Acıpayam ilçe merkezi, Dereköy ve Bademli köy yerleşmelerinin nüfus sayılarındaki gelişmeler.

Kaynak : D.İ.E. Genel Nüfus Sayımları ve yayınlanmamış arşiv verileri

Yukarıda aktarılan veriler bir başka açıdan değerlendirilecek olursa, Dereköy, Bademli'ye oranla yaklaşık 20 kat daha fazla tarımsal araziye sahiptir. Tarım arazisinin kuru ve sulu olmak üzere iki farklı grup biçiminde ele alınışında da, Dereköy'ün daha olumlu koşullarda bulunduğu açıktır. Nitekim, Dereköy'de sulu tarıma ayrılmış alanlar Bademli'den 360 kat, kuru tarım alanları da yaklaşık 15 kat fazladır.

Tahıl üretimi, her iki kır yerleşmesinde de birinci derecede önemlidir. Gerek tahıla ve gerekse ikinci derecede önemli gözüken tütüne ayrılan ekim ve dikim alanları açısından her iki kır yerleşmesinin karşılaştırılması yapıldığında, Dereköy'de Bademli'ye oranla 18 misli buğday, 35 katına yakın oranda arpa ve 4 mislinden biraz fazla oranda da tütün ekimi gerçekleştirilmektedir (12).

Tarımsal üretimin yanında hayvan varlıkları açısından da Dereköy'ün Bademli'ye oranla daha iyi durumda olduğu görülür. Geniş mera olanaklarına rağmen Bademli, kıl keçisi dışında hayvan varlığının sayısal artışını gerçekleştirememiştir. Bademli'nin bu açıdan geri kalışını hazırlayan faktörlerin başında, çoğu Mallı Dağı üzerinde yeralan mera arazisinin 58 parça gibi bir sayıya ulaşan parçalanmış durumu ve bunun yanında %50'sinin islahaya muhtaç durumda oluşunun payı da büyüktür. Buna karşılık Dereköy'e ait mera, toplam iki parçadır. Meraların tümüyle islahaya muhtaç nitelikte bulunmasına rağmen, ahır hayvancılığının gelişmesi nedeniyle üstünlük kurulabilmiştir. Bu gelişim, Dereköy'ün süt üretimi açısından da üstünlüğünün asıl nedeni olarak görülebilir.

Dereköy'ün en azından Bademli köyüne karşı, tarım arazisi, tarımsal üretim miktarı, hayvan varlığı ve süt üretimi açısından gösterdiği üstünlükler, yapısal değişiminde ulaştığı aşamayı tanımlamaya yeterli değildir. Dereköy'ü yıllardır nüfus çeken bir kır yerleşmesi özelliğine ulaştıran faktörler içersinde başkaca işlevler açısından gösterdiği değişimlerin de büyük payı vardır. Tarım aletleri ve motorlu araçların sayısal artışı, çok yönlü kooperatifleşmenin gelişmesi, tüketim mallarının satışını üstlenen ticarethane sayısındaki yükselmeler bu arada sayılabilir.

Ancak, bütün bu değişim ve gelişimlere ek olarak Dereköy toplumunda gözlenen yapısal değişimlerin itici gücünü 1950'li yıllardan itibaren devreye giren tütün tarımında aramak ve ona bağlamak mümkündür. Tütün tarımı ile dış pazara açılma olayının kazandırdığı dinamizmin boyutları küçük ölçekli değildir. Nitekim, tütün tarımı öncesinde mevsimlik iş gücü göçleri, ekonomik yaşamın devamı

için kaçınılmaz iken, tütün tarımının devreye girmesinden sonra hemen hemen tümüyle ortadan kalkmıştır.

Diğer taraftan, yurtdışına yönelik göçlerdeki tırmanışlar da, toprak dağılımında birtakım dengesizliklerin doğabileceği boyutlarda kapital birikimini oluşturabilmiştir. Bu olgu ise, özellikle topraksız kalan genç kuşağın kent deneyimlerine rağmen köyde kalıp, toprağını işlemeyen gurbetçilerin toprakları üzerinde icar yoluyla tarımsal etkinliklerini sürdürebilecekleri ve geçimlerine kaynak oluşturabilecekleri bir ortam yaratmıştır. Başka bir anlatımla, topraksızlaşma ve toprağın belirli ellerde yoğunlaşması gibi bir değişim gerçekleşmiştir.

Tütün tarımı nedeniyle dış pazara açılma zorunluluğu, ulaşımın gelişmesini hızlandırıcı bir rol oynamıştır. Böylece ulaşım bağları güçlenirken, araç sayılarının da görece artışı gözden kaçmamaktadır. Nitekim Dereköy, 1984 yılı saptamalarına göre, bir kır yerleşmesi için çok iyi sayılabilecek düzeyde motorize olmuştur. Motorlu taşıt araçlarında ulaşılan gelişimin, aynı zamanda tarım araç ve gereçlerinde de varlığı görülür (13).

Dereköy, motorlu taşıt ve tarım araçları açısından gösterdiği gelişimin yanında, kooperatifleşme yoluyla da birtakım örgütlenmelere gitmiştir. 1970 yılında bu doğrultuda ilk adımın bir Sulama Kooperatifi'nin kuruluşuyla atıldığı görülür. Bunu, 1979 yılında kurulan Tüketiciler ve ayrıca Köy Kalkınma kooperatifleri izlemiştir.

1950'li yılların başlangıcında ilkokula, 1974'de de elektrige kavuşan Dereköy, tarım ve motorlu taşıt araçlarının artışına paralel olarak, birtakım tamir atölyelerinin kurulmasını da gerçekleştirmiştir. Ayrıca, ticari trafiğin bir göstergesi olarak sayısı yediye ulaşan bakkalın ve nihayet beş kahvenin de varlığını belirtelim.

Dereköy'ün toplumsal yapısıyla ilgili değişimlerin kaynağını, gelişen ve değişen ekonomik ortama bağlamak gerekir. Başkaca kır yerleşmelerinden gelip Dereköy'e devamlı yerleşen nüfusu bünyesinde özümleyebilecek bir sosyal yapı anlayışına ulaşılmış olması ve daha başkaca göstergeler, Dereköy'de kent türü ilişkilerin oluşumuna olanak vermiştir. Ekonomik yapının değişen boyutları bir yandan da aile yapısını etkileyebilmiş ve genç kuşağın daha bağımsız hareket edebileceği ve hatta bu amaçla baba ocağından kopup, aynı köyde gecekondulaşma yoluyla bir mahalle oluşturabileceği bir gelişim aşamasına varılabilmektedir.

4. Dereköy gecekondularının oluşum süreci, fiziki yapı, hizmet ve donatım olanakları

4.1. Dereköy'de ilk gecekondulaşmalar

Araştırma bulgularına göre Dereköy'de ilk gecekonduların meskeninin 1971 yılında yapıldığı anlaşılmaktadır. Başlangıçta gerçekten çok yavaş bir gelişimin 1975 yılına kadar sürdüğü ve onu izleyen 1980 yılına kadar ise gecekonduların büyük bir sayısal artış kaydettiği görülür. Böylece, Dereköy gecekondularının %20.0'si 1971-1975, %80.0'i de 1976-1980 yılları arasında yapılmıştır. Sözü edilen ilk devrenin, bir ölçüde ikinci devrede gecekondulaşmaya katılacaklar için bir deneyim edinme ve hazırlıklarını tamamlama açısından örnek oluşturduğu söylenebilir.

4.2. Gecekonduların edinmedeki çeşitli yollar

Kent gecekondularında görüldüğü gibi, burada da gecekonduların edinmede birtakım farklı yollar söz konusudur. Nitekim, gecekonduların %75'i sahipleri tarafından bizzat inşa edilmiş, %15'i yaptırılmış ve %10'u da satın alma yoluyla edinilmiştir. Kırsal çevrede hazine arazisi üzerine diğerleri gibi illegal olarak yapımı gerçekleştirilen bu gecekondulardan ikisinin satın alma yoluyla bir başkasından alınmış olması, bu tür meskenlerin az sayıda da olsa, bir kazanç aracı olarak değerlendirildiği anlamına gelmektedir (14). Gecekonduların yapıp satmanın kentsel çevrede ne kadar yaygın olduğu ve bunun gecekonduların edinme koşullarını giderek güçleştiren bir piyasa ortamı yarattığı düşünülürse, kırsal çevredeki böylesine bir olgunun varlığını küçümsemek gerekir.

4.3. Gecekonduların yapım sürecinde yıktırılma sıklıkları

Kent gecekondularında karşımıza çıkan bir diğer özelliğin Dereköy gecekondularında da geçerli olduğu anlaşılmaktadır. Hazine arazisi üzerinde illegal gelişimini sürdüren gecekondulaşmaya karşı resmi kuruluşların, göstermelik boyutlarda da olsa, olayı engelleyici birtakım eylemlere geçtikleri görülür. Nitekim gecekonduların %30'u inşaat anında yıkım tehlikesi geçirmiş ve çeşitli defalar yıkılmıştır. Bu grupta bulunan gecekonduların %16,7'si bir, %33,3'ü iki, %16,7'si üç kez ve nihayet %33,3'ü de belirlenemeyen sayıda yıkılmışlardır. Ancak ilginç olan taraf, gecekondularını inşa eden veya ettirenlerin, yıkım girişimlerine rağmen, gecekondularını yapmaktan vazgeçmedikleri ve yapım eylemlerindeki kararlılıklarını sürdürerek sonuca ulaştıklarıdır.

4.4. Dereköy gecekonduları için yasal işlemler ve legalleştirme

Resmi kuruluşların, 1971 yılında başlayan ve 1980 yılına kadar süren bu gecekondulaşma olgusu karşısında, yıkım eylemleri sayılmayacak olursa, olayı tanıma ve çözümleme, başka bir anlatımla, illegal bir olguyu legalleştirme çabası göstermeleri, kent gecekondularına yıllardır uygulanan politikalardan pek de farklı bir olay değildir. Ancak, legalleştirme çerçevesinde yapılanların, gerçekten çok karmaşık ve zaman alıcı birtakım bürokratik işlemler olduğunu belirtelim. Ancak sonuçta gecekondulu hane başkanlarının yine de tapularına ulaştıkları görülür.

Son çıkarılan imar yasası ve buna ilişkin madde ve ek yasalar, yalnız kentsel çevrede değil, fakat aynı zamanda kırsal çevrede de kaçak yapılaşmanın affına ilişkin birtakım olanakları vermiştir. Bu yasa ile gerçekleşmesi beklenen af uygulaması, kırsal çevrede kaçak yapılaşmanın varlığını ve bir ölçüde boyutlarını ortaya çıkarmada araç olmuştur denilebilir. Böylece, çok süre önce hazine arazisi üzerinde ve köy tüzel kişiliğine ait otlak ve meralarda geleneksel konut mimarisini özelliklerini koruyarak çok sayıda kaçak yapılaşmanın, köy gelirlerini arttırmak amacı da saklı kalmak kaydıyla, bizzat muhtarlıklar aracılığıyla şahıslara yapılan arazi satışları yoluyla gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır.

Ancak, TUNÇDİLEK'in «kamu yararına verilmiş bu yerlerin kişiler arasında parsellenmesi mümkün olmadığı gibi, kamu yararı dışında kullanılması da söz konusu olamaz. Kamu yararına ayrılan bu yerler genellikle tarım sahaları dışında kalan kalan mera, yayla, koruluk, okul yeri, cami, mezarlık v.b. yerler köyün ortak malı olduğundan bunlardan yararlanmak ancak, ya köy namına veya köy halkının tümünü kullanması şeklinde olabilir.» görüşüne rağmen, Türkiye'de kırsal yörede de hazine ve kamu yararına ayrılmış araziler üzerinde geniş çapta kaçak yapı yaygınlaşmalarının olduğu kanısındayız (15). Hatta bazı araştırmalar, kırsal çevrede hazine arazisini işgal eden ağalar ile topraksız köylü arasında ortaya çıkan gerilimlerin varlığına ve topraksız köylünün daha sonra siyasi çizgisini değiştirmesi üzerine resmi kuruluşların ağalardan bir miktar hazine toprağını alarak topraksız ailelere dağıtıldığını ortaya koyuyor (16).

Gözlemler ve araştırma bulguları, hazine ve kamu yararına ayrılmış araziler üzerinde kaçak yapılaşmalar yoluyla gerçekleşen ve imar affından yararlanabilecek konum koşullarına sahip kaçak yapıların, Acıpayam Ovası'nın kuzey bölümünde yeralan köy yerleşmelerinin bazılarında 100-150 sayısına kadar çıkabildiğini ortaya koymaktadır (17).

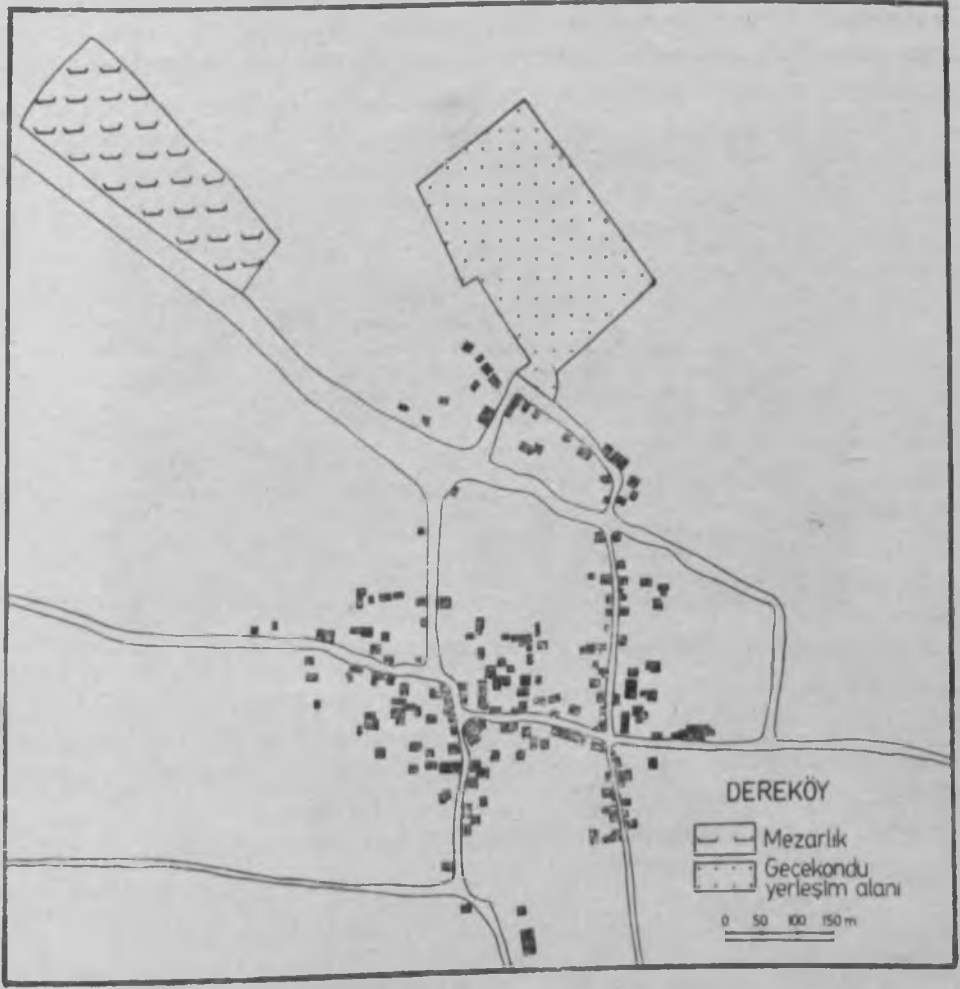
Dereköy için, 2510 sayılı İskan Kanunu'na ek 1306 sayılı kanunun ek 2. madesi ve yönetmeliğın ilgili maddeleri kurtarıcı olmuştur denilebilir. 1971 yılından itibaren işgal edilen hazine arazisi, yukarıda belirtilen yasalara göre «köyde iç İskanın düzenlenmesi ve köy gelişme merkezlerinin kurulması amaçlarında kullanılmak üzere» hükmünden yararlanılarak yapılan işlemler sonucunda, hak sahibi kişilere, birtakım koşullara bağlanarak tapusu karşılığında dağıtılabilmektedir. Bu sonuca ulaşılan kadar yapılan resmi işlemlerin, illegal bir olguyu legal bir kılıfa sokma doğrultusunda yönlendirilmiş olduğunu bir kez daha vurgulayalım. Böylece, üzerinde 22 gecekondunun olduğu ve bir bölümü de orman'a ait olan hazine arazisi, daha geniş boyutlara ulaştırılarak sonuçta 33.200 metrekaarelik bir bütün içersinde 60 kişiye, o köyde en az altı ay ikamet etmek, çiftçi olmak ve kura çekimiyle parseli saptanarak tapu karşılığında bedeli 10-15 yıl içersinde ödenmek ve satışı yapılan arsanın 10 yıl süreyle başkasına satış yoluyla devrinin yapılmaması koşuluyla dağıtımları sağlanmıştır (ŞEKİL: 3). Anket uygulamalarının yapıldığı tarihte, gecekondulardan 15'inin tapularını almış oldukları ve öngörülen koşullar doğrultusunda da bir kısım köylünün yeni meskenlerini yapmak üzere temel attıkları görülmüştür.

Bu konuda değineceğimiz son bir nokta, 22 gecekondulu sahibi de kapsama girmek koşuluyla 60 parselden pay almak üzere başvuru sayısının 56'ya ulaşmış olmasıdır. Böylece, Dereköy'de yaşayan ve gecekondulu hanelerle bütünleşebilecek yapısal özelliklere sahip daha başkaca bir nüfus potansiyelinin de varolduğu sonucu çıkarılabilir.

4.5. Bina birimlerinin kullanılış biçimleri

Kentsel gecekondulu alanlarında, binaların kullanılışı açısından görülen çeşitlenmeler, özellikle zaman sürecine paralel bir artış gösterir. Bu çeşitlenmeler, merkezi konumlu ve yüksek devingenliğin görüldüğü eski gecekondulu alanlarında daha da yoğunur.

Dereköy'de araştırmaya konu olan 22 gecekondunun 20 si mesken olarak kullanılırken, bir tanesinin boş mesken, diğerinin de mesken olarak inşa edilmiş olmasına rağmen hayvan ahırını olarak işlevini sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Özellikle son kullanılış biçiminin kırsal çevrede varlığı doğal kabul edilse bile, yapımla, kullanım şekli arasındaki sapmanın kendince birtakım haklı nedenlere sahip olduğu varsayılabilir.

Şekil 3. Dereköy yerleşim planı.

Kaynak : Tapu Kadastro Umum Müdürlüğü, DENİZLİ N 22-b2-III B, 1:500.000 ölçekli paftadan.

4.6. Binaların fiziksel yapı özellikleri

Dereköy gecekonduları, fiziksel yapı özellikleri açısından kent gecekondularının ilk yapım yıllarındaki durumlarını büyük ölçüde yansıtan bir görünüm içersindedirler (RESİM: 1 ve 2). Birkere, Yukarı Dalaman Çayı Havzası'nın kuzey bölümünde yapı malzemesi, plan özellikleri ve işlevsel birimleri açısından kendine özgü geleneksel konut mimarisi özelliklerini taşıyan meskenlerin hiçbir şekilde gecekonduları etkileyemedikleri, başka bir anlatımla, gecekondu oluşturulurken, tümüyle bağımsız ölçütler içersinde kalındığı görülür.

Çevrede, dikdörtgen planlı, taş temel üzerine oturtulmuş, ana yapı malzemesi kerpiç olan duvarlarında genelde simetrik ocak ve nişlerin yer aldığı, açık sofalı, toprak düz damlı meskenler hakimdir (18).

Resim 1— Dereköy'de bir gecekondü (Ali Rıza Bozkurt evi).

Resim 2— Dereköy'de bir gecekondü (Ahmet Olgen evi).

Kerpiç asırlardır ana yapı malzemesi olarak bu yörenin kırsal meskenlerinde kullanılmıştır. Çatı örtüsü de aynı şekilde toprak düz dam yapı ve formunu sürdürmüştür (19). Ancak Dereköy gecekondularında, çoğu kent gecekondularında gördüğümüz hakim yapı malzemesi biriket'in istisnasız kullanılmış olması ve çatı örtüsünün de düz kiremit'in kullanımıyla geleneksellik ölçütleri dışında biçimlenmiş olması, belki de gecekonduların oturan genç kuşağın geleneksellik ölçütlerini dışlayan yaklaşımlarının bir ifadesi ve fakat daha önemlisi, kısa sürede ve ucuza mal edilebilecek bir seçimi yeğlemiş olmalarının bir sonucu şeklinde görmek gerekir.

4.7. Gecekonduların altyapı ve servis özellikleri

Tekdüze ve birbirinden adeta kopya edilmişcesine gerçekleştirilen gecekonduların dışa yansıyan bu özelliklerinin, içte altyapı ve servisler açısından da geçerli olduğu söylenebilir. Meskenlerin %95'inde mutfak ve banyo ile ilgili bir birimin yer almadığı görülür. Dereköy gecekondularının %65'inde tuvalet «çukur» özelliğinde ve meskenin dışında yer alırken, %35'inin hiçbir şekilde tuvalet birimine sahip olmadıkları anlaşılmaktadır. Öte yandan, kırsal çevrenin hakim tarımsal uğraşlarının meskene yansması olarak kabul edilebilecek, ahır, samanlık ve depo gibi birimler ise ana meskene basit eklentiler olarak gerçekleştirilmişlerdir. Bu açıdan gecekonduların gelişmemiş oldukları söylenebilir. Örneğin, yalnızca 7 meskende ahır, 6 meskende ahır-samanlık ve 1 meskende de depo türünden bir mekanın varlığı saptanmıştır.

Ancak Dereköy gecekondularının da zaman süreci içerisinde birtakım eklentilerle alansal genişlemeler kazandıkları anlaşılmaktadır.

Kent gecekondularında, oturulan alanın genişletilmesi biçiminde başlayan, fakat daha sonraları geliri arttırmada bir araç olarak gelişen yeni ilavelerin kiraya verilmesi özelliğini, Dereköy gecekondularında göremiyoruz. Daha sonra da değinileceği gibi, düşük gelir seviyesinde yaşamlarını çoğunlukla tütün tarımı yaparak sürdüren bu insanların, düşük ekonomik olanakları nedeniyle alansal genişlemedeki eylemlerinin de kısıtlı olacağı varsayılabilir. Ashında, daha önce de sözü edildiği gibi, kendilerine devlet tarafından aynı alanda kura karşılığı tapuları verilen parseller üzerinde oluşturacakları meskenlerinin, birtakım yapısal ölçülere uydurulması zorunluluğunun, gelecekte bu topluluğun daha sağlıklı bir yaşam mekanına ulaşmalarında etkin bir rol oynayacağından kuşku yoktur.

Dereköy gecekondularının, elektrik ve su bağlantıları açısından daha iyi durumda oldukları söylenebilir. Meskenlerin yalnızca %10'unda elektrik yoktur. Elektriği olan meskenlerin %28'inde yasal bağlantı söz konusu iken, %72'si seyyar bağlantı ile birbakıma kaçak yollarla elektriğe ulaşabilmişlerdir. Gecekondu hanelerin %30'u su ihtiyacını doğrudan köy çeşmesinden, %35'i ana su dağıtım şebekesinden, %35'i de komşularından yine seyyar bağlantı yoluyla sağlamaktadırlar.

Dereköy gecekondularının fiziksel yapı özellikleri ve düşük seviyelerde kalan donanımları yanında, oda sayısı itibariyle genelde daha iyi bir görünüm yansıttıkları söylenebilir. Nitekim, meskenlerin %75'i iki odalıdır. Buna karşılık tek bir odadan oluşan meskenlerin toplam içersindeki payları %15'e düşmektedir. Daha geniş yaşam alanına üç oda sayısı ile katılan meskenler ise %10 kadardır. Veriler, Dereköy gecekondularında hane başına düşen ortalama oda sayısının 1,9 olduğunu göstermektedir (20). Kuşkusuz, meskenlerin sahip oldukları oda sayısı yanında, net kullanım alanının genişliği de barınma koşullarının bir diğer boyutudur. Ancak net kullanım alanıyla ilgili bir veri derlemesi yoluna gidilmediğini belirtelim. Buna karşılık gözlemler, oda alanlarının darlığı yanında, çok sayıda işlevi bir arada yürütebilecek şekilde kırsal yöre meskenlerine özgü yapı gösteren donanım özelliklerinin yaygın olduğunu doğrular mahiyettedir.

Genel bir değerlendirme ile, Dereköy gecekondularının 1984 yılı içinde yansıttıkları fiziki yapı, donanım ve servis özelliklerinin, kırsal yaşama ait işlevsel birimleri dikkate alınmayacak olursa, çoğu kent gecekondularından farksız oldukları söylenebilir.

5. Dereköy gecekondu toplumunun sosyal yapısı

Kent gecekondularında yaşayan nüfusun, çok çeşitli açılardan yapısal bir bütünlük göstermediği bilinmektedir. Gecekondu nüfusun çok farklı alanlardan gelmiş olması, sözü edilen olgunun temel nedenidir. Büyük kentlere çok farklı çevrelerden gelmiş olan bu nüfusun, aynı zamanda sosyo-ekonomik yapısında da birtakım tabakalaşmaların varlığı görülür. Çoğu, kente kesin göç öncesinde kentle ilgili birtakım deneyimler edinmiş ve değer yargıları değişmiş olan bu insanların, zamanla kentlileştikleri, ancak bunun uzunca bir süreyi gerektirdiği anlaşılmaktadır.

Kuşkusuz Dereköy'de oluşan gecekondulaşmaların, kentlerdekilere özdeş olduğu kabul edilemez. Ancak veriler, kırsal çevrede oluşan böyle bir olgunun, fiziki yapıya ilişkin özelliklerinde görüldüğü gibi,

sosyal, ekonomik ve çevre bağlantıları açısından da kent gecekondularının yapısal özelliklerine birtakım paralellikler içerdiklerini yansıtmaktadır. Bu paralelliklerin neler olduğunu ve boyutlarını, kısaca açıklayalım.

5.1. Hane başkanlarının doğdukları yerlere göre göçyolları, ilk oturlan meskenler ve gecekondulu ediniş yılları

Dereköy'e göç etmiş ve gecekondulaşmaya katılmış olanların bazı sosyal yapı özellikleri yanında, göç yılları ile gecekondularını yaptıkları yıllar arasındaki ilişkiler, ilk gelişte oturdukları meskenin yeri ve türü ve nihayet, göçü yalnız mı yoksa aileleriyle birlikte mi gerçekleştirdikleri konusundaki tavırları, böyle bir göçe karşı ne kadar hazırlıklı oldukları yolunda bazı ip uçları vermektedir.

Yaşamlarını gecekondularda sürdüren hane başkanlarının doğdukları yerler itibariyle dağılımlarına bakıldığında, kent gecekondularında da saptandığı gibi, farklı çıkış yerlerinin varlığı hemen dikkati çeker. Nitekim, gecekondulu hane başkanlarının %60'ı Dereköy doğumlu iken, %35'i bu köyün hemen doğusunda yer alan ve daha önce de, çok sayıda iç ve dış göç veren bir kır yerleşmesi olarak kaydedilen Bademli köyünde doğmuşlardır. Toplam hane başkanı içersinde doğum yeri Dodurga olanların oranı yalnızca %5 kadardır. Böylece, hane başkanlarının %40 kadarı Dereköy dışından gecekondulaşmaya katılmıştır.

Dereköy dışından gelip gecekondulaşmaya katılan bu hane başkanlarından ilki 1972 yılında Dodurga'dan gelmiş olanıdır. Bunu, 1974'de 1, 1975'de 2 Bademli doğumlu hane başkanı izlemiştir. Gecekondulaşma eylemine dışardan katılanların geri kalanı ise, üç yıllık bir aradan sonra, 1978'de 1, 1979'da 2 ve 1980 yılında da 1 Bademli doğumlu hane başkanıdır. Böylece Dereköy'e dışardan gelip gecekondulaşmaya katılanların yarısı 1972-1975, diğer yarısı da 1976-1980 yılları arasında göçü gerçekleştirmişlerdir.

Dereköy'de gecekondulaşmaya katılan hane başkanlarının hepsi de ailelerini başlangıcından itibaren yanlarında getirmişlerdir. Göçün ilk adımında hane başkanlarının %25'i Dereköy'de kiralık bir evde otururlarken, %62,5'i doğrudan gecekondusunu yapıp kendi meskenine taşınmış, hane başkanlarının geri kalan %12,5'i de gecekondulu alanına önce kiracı olarak girmiş, fakat daha sonra kendi meskenini edinerek tüm hanelerin evsahibi statüsüne ulaşmaları gerçekleşmiştir.

Nihayet veriler bir başka açıdan değerlendirilecek olursa, Dereköy'e dışarıdan gelen hane başkanlarının %50'si Dereköy'e geldiklerinde hemen meskenlerinin yapımını gerçekleştirmişlerdir. Bu grup hane başkanlarının %25'i göçtükten 2 yıl, aynı oranlarda kalmak üzere %12.5'i de 1 ve 3 yıl sonra gecekondularını edinmişlerdir.

Yukarıda değinilen özellikler, büyük ölçüde kent gecekondularının oluşum mekanizmasını yansıtacak niteliktedir. Burada, daha önce sözü edilen yakın çevre konumunun avantajlarıyla hareket edebilme olanaklarının varlığına rağmen, hane başkanlarının amaca ulaşmada farklı aşamalardan geçtikleri dikkati çekmektedir. Böyle bir olgu kuşkusuz göçen hane başkanlarının, başta ekonomik olmak üzere, çok yönlü yapısal farklılaşmalarından kaynaklanmaktadır.

Ancak birbirine yakın konumlu bu üç kır yerleşmesinin yıllardır bir takım sosyal ve ekonomik ilişkiler içersinde oldukları kaçınılmazdır. Özellikle Bademli köyü ve buna bağlı Sazak mahallesi'nin yıllardır Dereköy'e göç vermiş olması ve her iki kır toplumu arasında karşılıklı evlenmeler yoluyla akrabalık bağlarının kurulmasının da getirdiği bütünleşmeler gözden kaçmamaktadır. Bu olguyu, özellikle sosyal dayanışma ortamı açısından değerlendirmek, ortaya çıkan yeni görünümlü bir topluluğun oluşumu açısından düşünmek gerekir.

Çoğunluğu Dereköy doğumlu hane başkanlarınca oluşturulan bu gecekondulaşma eyleminin Dereköy'lüler tarafından tümüyle olumlu karşılandığı söylenemez. Nitekim, gecekonduların oluşması aşamasında Dereköy halkının olumlu yaklaşım gösterdiğini söyleyen hane başkanlarının oranı %15'te kalırken, tepki gördüklerini belirtenler %20 kadardır. Öte taraftan, hane başkanlarının %65'i bu doğrultudaki soruyu yanıtsız bırakmışlardır. Ailelerinden, gecekondularını edinirlerken maddi destek gören hane başkanlarının olmasına karşılık, böyle bir eylemin onaylandığını ve manevi destek gördüğünü söyleyen hane başkanının sayısı yalnızca üçtür. Aslında, kırsal çevrede makinalaşmanın yanında, hanelerin değişik yerlerden gelenlerden oluşması, tarım dışı iş-güç çeşitlenmesi ile ücretli tarım işçilerinin varlığı gibi olguların, akrabalık dayanışmalarını zayıflattığı da bilinmektedir (21).

Baba ocağından kopup ekonomik yönden bağımsızlığını gerçekleştiren bu genç kuşak temsilcilerinin, en azından aile yakınları ve akrabalarından destek görmeleri beklenirken, bunun gerçekleşmediği ortaya çıkmaktadır. Burada genç kuşak ile yaşlı kuşaklar arasındaki görüş ayrıcalıklarının, kendi aralarında bir topluluk ve hatta bir mahalle oluşturarak köyden fiili kopmuşlarını gerçekleştiren

tiren genç kuşağın, yaşlı kuşağa ve köy toplumuna karşı bir eylem veya tavrı olarak sonuçlandırıldığı söylenebilir.

5.2. Gecekondulaşmanın nedenleri

Dereköy'de saptanan bu gecekondulaşma olgusunun hangi faktörlerin varlığı ve etkisi altında gerçekleştiğinin ortaya konulabilmesinde, kır toplumunun sosyolojik açıdan aile birimine kadar incelenmesi gerektiği kanısındayız. Köy ve aile sosyolojisi açısından olayın ele alınmasında, daha somut birtakım sonuçlara ulaşılması beklenebilir. Böylece en azından eski ve yeni kuşak çatışmasının varlığı, boyutları ve nedenleri ortaya çıkarılmış ve böyle bir eylemde söz konusu olan ekonomik nedenlerle bütünleşmenin sağlanması bir ölçüde gerçekleştirilmiş olabilir.

Araştırma bulgularına göre hane başkanlarının %55'i gecekondu da oturma nedenlerini ekonomik koşullarına bağlı bir sonuç olarak değerlendirmişlerdir. Köyden kopup, gecekondulaşmayı zorunlu kılan başkaca nedenler arasında, baba evinin dar oluşu, kardeş sayısının çokluğu, veraset yoluyla barınabilecekleri bir ev ve tarım toprağına sahip olmamaları ve nihayet ailevi geçimsizlikler %45 oranına ulaşmaktadır. Böylece, baba evine bağlı nedenlerle ekonomik nedenlerin yaklaşık aynı ağırlıkta olduğu görülür. Ancak, daha sonra ele alınacağı gibi, ekonomik nedenlere bağlı olarak işleyecekleri topraklarının olmayışını belirtenlerin icar yoluyla toprak işledikleri dikkate alınır, yanıtlarda gecekondulaşma nedenlerinin tam olarak ortaya konulmadığı anlamı çıkabilir. Gözlemler, baba evinin sosyal ve ekonomik koşullarının kopuşta önemli bir paya sahip olduğu doğrultusundadır (22).

Dereköy gecekondu topluluğunu nüfus ve aile yapısı açısından ortaya koyan veriler, yukarıda değinilen bazı hususları destekler niteliktedir. Bu nedenle, şimdi de nüfus ve aile yapısıyla ilgili özellikleri ana çizgileriyle ortaya koyalım.

5.3. Hane başkanlarının yaş, cinsiyet ve medeni durumları

Yaşamlarını gecekonducularda sürdüren 20 hane başkanının yaş gruplarına göre gösterdikleri kümeleşmeler, onların gerçekten çok genç bir nüfus yapısında olduklarını yansıtmaktadır. Alan çalışmasının sonuçlarına göre hane başkanlarının %75'i 24-23 yaşları arasındadır. Yaşları 34-38 arasında olanlar toplam hane başkanları içerisinde %20 kadardır. En üst yaş grubunu ise %5'le 39-45 yaş ara-

sındakiler oluşturmaktadır. Tümü kır kökenli olan ve kırsal yörede pek göremediğimiz bir yapılaşma içerisinde yaşam ortamı oluşturan bu başkanlarının büyük ölçüde genç yaş nüfus gruplarınca temsil edilmiş olması dikkate değer bir olgudur.

Hane başkanları medeni durumlarına göre değerlendirilecek olursa, %90'ının evli ve %10'unun da dul olduğu ortaya çıkar. Evli hane başkanlarının erkek oluşlarına karşılık, dul hane başkanlarının tümü kadındır. Hane başkanlarından 8'inin Dereköy'e göç ettiklerinde evli olduklarını bilmemize karşılık, araştırma evresinde dul veya evli gözüken hane başkanlarının hangi yıllarda bu statülere ulaştıkları konusunda bilgi edinilememiştir. Bu özellik saptanabilmiş olsa idi, evlenme yaşları ile baba evinden kopuş ve gecekondulaşma arasında bazı bağıntıların kurulabilmesi olasılığı doğacaktı (23).

5.4 .Hanede yaşayan çocukların yaş, cinsiyet ve sayısı

Hane başkanlarının medeni durumları ile çocuk sahibi olmaları arasında bir değerlendirme yapılacak olursa, hane başkanlarından %80'inin evli-çocuklu, %10'unun evli-çocuksuz oldukları görülür. Buna karşılık, toplam hane başkanları içerisinde %10 paya sahip olan dul hane başkanlarının tümü çocuk sahibidir.

Çocukları olan 18 hane üzerinden değerlendirmeler yapılacak olursa, %5.6 sının 1, %33.3'ünün 2 ve %22.2'sinin de 3 çocukları olduğu anlaşılır. Çocuk sayısı 4 olan hanelerin toplamdaki payı %27.8 iken, 5 ve daha fazla çocukluların oranı %11'e düşmektedir. Hane başkanlarının büyük çoğunlukla genç yaş nüfus grubunda yer almaları, çocuklarının da genç yaşlarda oluşunun asıl nedenidir (24). Nitekim, çocukların %39.3'ü 1-5 ve yine aynı orandaki bölümü de 6-10 yaş grubundadır. Başka bir anlatımla, çocukların %80'i 11 yaşın altındadır. Yaşı 11-15 arasında olanların toplam içerisindeki oranı %12.5 iken, 16-20 yaşındakiler %5.4'e düşmektedir. Yaşı çeşitli nedenlerle belirlenmeyen çocukların toplam oranı ise düşük bir değerle %3.5 kadardır.

Çocukların cinsiyetlerine göre dağılımında erkek çocukların bir miktar daha fazla olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim toplam 56 çocuktan %57.1'i erkek, %42.9'u da kızdır.

Kırsal ve kentsel çevrenin hanede yaşayan çocuk sayısı itibariyle farklı değerler gösterdiğine çeşitli araştırmalarda değinildiği bilinmektedir. Bu olgunun, kır ve kentte de birtakım tabakalaşmalara

bağlı olarak farklılaştığını da unutmamak gerekir. Özellikle, kent- sel çevrede gecekondulu toplumu ile bunun dışında kalanlar arasın- da, ortalama çocuk sayısı farklı değerlerde olabilmektedir. Eldeki verilere göre Dereköy gecekondularında ortalama çocuk sayısı 3.1 olarak belirlenmektedir. Bu değer çoğu kent gecekondularında bir miktar daha fazladır (25).

5.5. Aile yapısı ve hane halkı büyüklüğü

Dereköy gecekondularında yaşayan ailelerin yapısal özellikleri doğ- rultusunda ortaya çıkan veriler, hanelerin %90'ında anne, baba ve çocukları dışında başkaca devamlı yaşayan akraba türünden kim- selerin olmadığını kanıtlamaktadır. Başka bir anlatımla, gecekondulu ailelerin %90'ı çekirdek aile yapısındadır. Geri kalan %10'luk bölüm ise parçalanmış aile türündendir (26). Hane başkanları dul olan bu son grup içersinde, hanede devamlı yaşayan çocukları dı- şında, torun ve akraba gibi sayısı 7'ye ulaşan ek unsurların yer aldığı görülür.

Özellikle kırsal kesimde aile yapısıyla ilgili çalışmalar, sanılanın aksine, aile yapısının ataerkil geniş aile biçiminde değil, çekirdek aile türünden olduğunu ve Anadolu'da hanelerin çoğunun en azın- dan 140 yıldır çekirdek aile yapısını yansıttıkları kanıtlanmıştır (27).

Öte yandan farklı alan çalışmaları, aile yapısının mülkiyetle ilişkiyi olarak değiştiğini, geniş ailelerin ancak büyük toprağa dayalı aile işletmelerinde görüldüğünü kanıtlamaktadır (28). Aynı şekilde genç ve yaşlı kuşak görece eşit ekonomik güç dengesine ulaştıkları- rında, geniş aile tipi bir yaşama biçimi olarak kabul edilmektedir. Buna karşılık, genç kuşakların lehine bir dengesizliğin bulunması durumunda, yaşlı kuşakların statüsünün olmadığı, dolayısıyla ata- erkil özelliği zayıflamış geniş aile, başka bir anlatımla geçici geniş aile yapısı gözlenmektedir. Ataerkil geniş aile, bir yaşam biçimi olarak, yalnızca yaşlı kuşakların maddi güçlerinin varlığı duru- munda bir süre için ya da kesintisiz olarak görülmektedir (29).

Yukarıda aktarılan bilgilerin paralelinde olaya bakıldığında, gece- kondulu hanelerin Dereköy'de çekirdek aile yapısını büyük ölçüde yansıtmalarının, birinci kuşakta da ekonomik olanaklara bağlı bir takım olumsuzlukların olabileceği varsayılabilir.

Gecekondulu ailelerin bu yapılarıyla düşük sayıda nüfusu bir ara- da barındırdıkları beklenmelidir. Nitekim, hane halkı sayısı 2 ila 5 kişiden oluşanların oranı %65 kadardır. Hane halkı sayısı 6 kişi

olan hanelerin herbirisi ancak %5 oranındadır. araştırma bulgularına göre gecekondularda toplam 100 kişinin yaşadığı vurgulanacak olursa, ortalama hane halkı sayısının 5 kişide kaldığı anlaşılmaktadır (30).

5.6. Hane başkanları ve çocuklarının okuma-yazma ve eğitim düzeyi
Hane başkanlarının %95'i ilköğretim düzeyinde eğitim görmüşlerdir. Hiçbir eğitim kurumuna gitmeden okuma-yazma bildiğini söyleyen hane başkanı oranı ise %5 kadardır. Bu sonuçların büyük ölçüde kentsel gecekondular topluluklarıyla benzerlik içerisinde olduğu söylenebilir.

Öte taraftan, toplam 56 çocuk içerisinde okul çağına gelmemiş olanların oranı %52'dir. Okul çağına gelmiş olanların ise %70,3'ü ilkökula devam etmektedirler. Ortaöğretimi tamamlamış olan çocukların, okuma yaşına ulaşanlar içindeki oranı %22 kadardır. Buna karşılık, okuma-yazma ve eğitim durumları saptanamayan çocukların oranı %7'yi biraz aşmaktadır.

6. Dereköy gecekondular toplumunun ekonomik yapısı

Bu çalışmanın başlangıcında, ülkemiz kırsal yerleşmelerinin sosyal ve ekonomik yapı değişimlerine neden olabilecek faktörler ana çizgileriyle verilmeğe çalışılmış ve ayrıca Dereköy'ün yapısal değişiminde etkin olan başkaca nedenlere de çok kısa olarak değinilmiştir. Araştırmanın bu bölümünde ise, Dereköy'de yapısal değişimin sonuçlarından birisi olarak gördüğümüz gecekondulaşmada rolü olan hane başkanlarının ekonomik yapısı kısaca ele alınacak ve incelenecektir.

6.1. Toprak varlığı, toprağın tasarruf biçimi ve işledikleri toprak miktarı

Ülkemiz kırsal yerleşmelerinde, ekonomik yaşamın bir koşulu olarak toprak varlığının büyük değeri taşıdığı bilinmektedir. Toprak şayet koşullar elverişli ise, kırsal yöre halkının tutunabileceği yegane ekonomik kaynak olma özelliğini büyük ölçüde sürdürmektedir. Ancak, yeterince veya hiç toprağı olmamanın da, kırsal halkını başka çalışma alanlarına ittiği, hatta bu nedenle geçici veya kesin göçlere zorladığı ve bir bakıma kırsal insanının işçileşmesi gibi bir yapıyı da oluşturduğu anlaşılmaktadır (31).

Birkere toprağın işlenebilmesi, öncelikle belirli bir sermayeyi gerekli kılmaktadır. Bu sermaye birikimini oluşturabilenlerin de zor koşul-

lar içersinde yaşamaya devam etmelerine karşılık, sermaye oluşumu nu gerçekleştiremeyenlerin kır dışına göç etmeleri bir yazgı niteliğindedir. Böylece, kır-kent arasında birbakıma mekik dokuyan, köyüyle çalışma yeri arasında devamlı gidip-gelen ve ülkemiz için oldukça yaygın bir özellik olarak kabul edilebilecek bir köylü tipi ortaya çıkmıştır (32).

Ancak, tüm bu genel değerlendirmelere karşın, Dereköy örneğinde kendi çabalarıyla gecekondu türünden bir konut sahibi olmanın getirdiği avantajlarla, topraksız olmalarına ve mevsimlik iş göçlerine katılmadan, icarla işledikleri topraklar üzerinde tarımsal üretimlerini gerçekleştirerek yaşamlarını sürdüren bu grubun ortaya çıktığını görebiliyoruz.

Araştırma bulgularına göre, Dereköy gecekondualarında yaşayan hane başkanlarının %90 oranındaki bir çoğunluğunun mülkiyeti altında tarımsal üretim yapabileceği toprağı yoktur. Buna karşılık toprağı olanlar yalnızca %10 oranındadır. Toprağı olmayan, fakat icar yoluyla edindiği toprak üzerinde tarım yapanların toplam oranı %85 ve toprakla ilgili hiçbir faaliyet göstermeksizin geçimini başka yollarla sürdürenlerin oranı ise %5 kadardır.

Gecekondu hane başkanlarının yüksek oranda tarımsal uğraşları tütünde yoğunlaşmaktadır. Tütün tarımına bağımlılık ise birkaç nedene bağlıdır. Birkere, tütün tarımının özellikleri bunu zorunlu kılmaktadır. Başka bir anlatımla tütün, bir yılı aşkın süre içersinde devamlı olarak çalışmayı gerektiren bir bitkidir. Ayrıca, tütünün bu tarımı yürütebilecek deneyimli ellere gereksinimi vardır. Nihayet ekonomik bir üretimin yapılabilmesi için de ek iş gücüne başvurmaksızın aile fertleriyle küçük işletmeler biçiminde yürütülmesi zorunluluğı da dikkate alınır (33), bu tarıma bağlanmış ve daha sonra da değinileceği gibi, bu tarımsal üretim nedeniyle borçlanmış üreticiyi, tütün tarımından kopamayacağı bir ortama sokmuştur.

Gerçekten hane başkanlarının işledikleri toprak miktarlarına bakılacak olursa, işletme büyüklerinin küçük boyutlarda kaldığı anlaşılır. Geçim kaynakları içersinde tütünün de yer aldığı 19 hane başkanından %73,7'si 4 ilâ 7 dekar, %10,5'i de 8 ilâ 10 dekar arasında toprak işleyebilmektedirler. İşlediği toprak miktarı belirlenemeyenler oranı %15,8 oranındadır. Tütün tarımı ile uğraşan hane başkanlarının %95'i Dereköy sınırları içersinde tarımsal faaliyetlerini sürdürürlerken, %5'i bir başka kır yerleşmesi sınırları içinde de tütün tarımı yapmaktadırlar.

6.2. İş - güç çeşitlenmesi

Gecekondu hane başkanlarından birisinin yurtdışında çalışarak geçimini sağlaması yanında, bir bölümünün yürüttüğü tütün tarımı yanında, hayvancılık, nakliyecilik ve Dereköy'e yakın bir konumda bulunan kireç ocaklarından birisini işleterek farklı ekonomik uğraşlar sergilemeleri, gerçekten ilginçtir. Nitekim, yurtdışında olduğuna değindiğimiz hane başkanı Dereköy doğumludur. Yine aynı köyden bir başka gecekondu hane başkanı sahibi olduğu B.M.C. kamyonuyla nakliyecilik yapmaktadır. Öte taraftan doğum yeri Bademli olan hane başkanlarından birisi otobüsüyle şehirler arası insan taşımaları yaparken, bir diğeri de Özel İdare tarafından kiraya verilen kireç ocaklarından birisini işletmektedir. Bir diğeri gecekonduyunun ise, tütün tarımı yanında 50 koyunuyla hayvancılık yaptığı izlenmektedir.

Gecekondu hane başkanlarında saptanan bu iş - güç çeşitlenmesi en azından ekonomik açıdan geçim sıkıntısı çekmeyen beş hanenin varlığını ortaya koyarken, bunların köylerinden koparak gecekondulaşmaya katılmaları ve orada yaşamaları, yanıtı kolay verilemeyecek bir olgudur.

6.3. Hanelerin hayvan ve ev araç - gereç varlıkları

Tütün tarımıyla uğraşan gecekondu hane başkanları için hayvan varlığının önemi, yalnızca tarla ve mesken arasındaki ürün taşımaları açısından söz kousudur. Bu özellik hemen hemen her hane de yük taşıma işlevinde kullanılacak bir hayvanın beslenmesi zorunluluğunu getirmiştir diyebiliriz. Herhangi bir hayvan varlığı olmayan hanelerin toplam içersindeki payı %20 kadardır. Bunun dışında, ailenin süt ihtiyacını karşılamak üzere sayısı bir ikiyi geçmemek kaydıyla küçükbaş hayvan beslenmektedir. Dereköy gecekonduhanlarında, ticarî nitelikte hayvancılıkla uğraşan bir tek hane başkanının bulunduğunu daha önce belirtmiştik.

Teknolojik gelişmelerin kırı ilgilendiren boyutları yalnızca tarım açısından söz konusu değildir. Özellikle son 30-40 yıl diliminde kitle iletişim araçlarında görülen gelişmeler, kırdaki da aile yapısını önemli oranda etkilemiştir denilebilir. Özellikle radyo ve televizyon yayınlarının ülke düzeyinde hızlı bir yaygınlığı dikkati çekmektedir. Ayrıca sözü edilen yayınların tür ve sürelerinde de artış ve gelişmeler olmuştur. Yazılı basının teknolojik gelişmelere bağlı olarak yaygınlaşması ve geniş okuyucu kitlelerine ulaşması küçümsenemeyecek boyutlara varmıştır. Bunun yanında plak, kaset, video, telex, tele-

fon ve hatta telsiz gibi elektromanyetik araç ve gereçlerin kullanımı artmış ve yaygınlaşmıştır. Kuşkusuz toplumdaki ekonomik alım gücünün artışı ve bu arada yurtdışı işçi akımının verdiği dinamizim ve nihayet ithal serbestisinin de kırsal kesimde son 20-30 yıldan bu yana iletişim araçlarının artışında payı olduğunu unutmamak gerekir (34).

Sözü edilen iletişim araçlarının, çoğu yeniliklerin benimsenmesinde, eğitim, sağlık, dinsel inançlar, kadının toplumdaki yeri ve hakları ile ilgili tutum ve davranışlarda, aile düzeninde giyim-kuşam ve aile içi ilişkilerde büyük oranda etkili olduğu yadsınamaz (35).

Ekonomik yapıları açısından büyük çoğunluğunun geçim zorlukları içinde oldukları söylenebilecek gecekondulu hanelerde, varlığı saptanan ev araç ve gereçlerinin büyük bir bölümü elektronik iletişim araçları türündendir. Nitekim, 20 gecekonduda toplam 11 radyo, 2 radyo-teyp, 4 teyp, 6 televizyonun varolduğu görülmüştür. Bunun yanında yaygın dağıtımı örgütlenmiş gözükken tüpgazın kullanımı da kırsal yörede artmış ve böylece tüpgaz ocaklarının sayısı Dereköy gecekondularda 18'e ulaşabilmiştir. Nihayet gecekondulu hanelerde, buzdolabı sayısının da 3'e ulaştığı gözlenmiştir.

Gecekondulu hanelerin özellikle çok sayıda iletişim aracına sahip bulunmaları gibi bir olgunun gerçekleşebilmesi, yalnızca ekonomik olanaklara bağlı bir olay değildir. Bunda, gecekondulu toplumunun bilinçlenme düzeyinin yüksek oluşu da önemli bir faktördür. Nitekim, tütün tarımı ile gecekondulu hane başkanlarının pazar ekonomisine fiilen girmiş olmaları ve bu yolla kırsal çevre kabuklarını çöktürüp kent yaşamını tanımaları, bir bölümünün çeşitli zaman dilimlerinde yurtdışında, kaçak koşullarda da olsa, işçi statüsüyle çalışmış olmaları ve hatta birisinin halâ çalışıyor olması, bilinçlenme düzeyini yükselten çok önemli faktörlerdir. Köy toplumuna kıyasla olumlu yönde gerçekleşen bu farklılaşmalar ise, bireysel karar başlangıcı şeklinde de olsa, bir gecekondulu mahallesinin oluşmasına ve köy toplumundan bir ölçüde kopuşa yetmiştir (36).

6.4. Kazançlarındaki yeterlilik ölçüsü ve göçe eğilimleri

Veriler, hane başkanlarının %85'e varan bir çoğunlukla yıllık kazançlarından memnun olmadıklarını ortaya koymaktadır. Hiçbir şekilde mevsimlik iş göçlerine katılmayan veya yürüttüğü tarımsal faaliyet nedeniyle buna olanak bulamayan hane başkanlarının, daha başka yerlere kesin göç etme konusunda da pek istekli olmadıkları anlaşılmaktadır. Nitekim hane başkanlarından %55'i Dereköy'

den ayrılmayı düşünmediklerini belirtmişlerdir. Göç konusunda kararsız olanların oranı %5 kadarken, başka yere göç arzusunu belirtenler %40 oranına ulaşmaktadır. Bu grubun %75'i Denizli il merkezini, %25'i de Acıpayam ilçe merkezini göçebilecekleri hedef olarak belirtmişlerdir.

Gecekondu hane başkanlarını göç etmekten alakoyan faktörler içerisinde en önemlisinin, çeşitli nedenlere bağlı olarak tütün tarımından kopamadıklarında aramak gerektiğine daha önce değinilmişti. Hane başkanlarının hemen hemen tümü, tütün tarımı için gerekli toprağı icar yoluyla sağlamaktadır. Bu konuda, Dereköy'den yurt dışına çalışmak üzere gitmiş olanların arazileri önemli bir olanak niteliğindedir. Böylece, tütün tarımı yapacağı toprağı icar yoluyla yıllığına bağlayan, tohum ve gübreyi kredi karşılığı alan, tütün tarımı için gerekli diğer girdileri en yakın çevreden yine borç karşılığında temin eden ve nihayet yaşaması için gerekli çoğu ihtiyacını da köy bakkallarından mahsul parası eline geçtiğinde ödemek koşuluyla borca alan tütün üreticisi gecekondu hane başkanlarının emek güçlerinden başka geriye, yıldan yılan ödeyebilecekleri borçları kalmaktadır (37).

Tütün tarımcısı Dereköy'de, 1984 yılı fiyatlarına göre dekar başına 10.000 - 12.500 T.L.'sı icar ödemektedir. Başkaca girdilerle birlikte bir dekarın maliyeti 25.000 - 30.000 T.L.'sına yükselmekte ve böylece, örneğin 5 dekar toprağı icarla işleyen bir üretici, ancak 125.000-150.000 T.L.'lık yatırımdan sonra ürün alabileceği duruma geçebilmektedir. Kuşkusuz bu yatırım değeri içerisinde hane başkanının ve aile fertlerinin iş gücü karşılıkları hesaba katılmamıştır.

Dereköy ve yakın çevresi için dekardan alınan tütün verimi 70 kg. kadardır. Böylece 5 dekarlık bir tarladan 350 kg. tütün ve bunun karşılığı olarak da üreticisinin eline satıştan sonra 300.000 TL.'sı kadar bir paranın geçebileceği yine 1984 yılı fiyatlarına göre varsayılabilir. Sonuçta, 5 dekar tütün diken bir üreticinin eline ayda ortalama 15.000 TL.'nin altında bir para kalmaktadır. Tütün taban fiyatlarının yıldan yıla değişen miktarı ve nihayet elverişsiz iklim koşullarının gerçekleşmesi halinde üretimde görülecek düşmelerin, tütün tarımcısını ne denli endişelere düşüreceği kolayca tahmin edilebilir (38).

Ortaya konulmağa çalışılan gerçekten bu düşük kazanç tablosu yanında, sözü edilen borçlanma olgusunun devamlı, gecekondu tütün üreticisini kolayca kopamayacakları bir döngüye itmiş gözükmektedir. Tütün tarımına tüm aile üyelerinin vermiş oldukları emekleri yanında, hane başkanlarının yılda ancak 10-15 günü aşmamak

kaydıyla kireç ocaklarında ve Dereköy'de tarım, inşaat işçisi olarak çalışmalarının da ekonomik sıkıntılarına çözüm getirici katkılar olduğu söylenemez.

6.5. Yakın ve uzak çevre ilişkileri

Geçimlerine esas uğraşlarını tütün tarımında yoğunlaştırdıklarını gördüğümüz gecekondulu hane başkanlarının çevreyle olan bağlarının, Dereköy ve Acıpayam ilçe merkezinden öteye geçmediğini araştırma bulguları ortaya koymaktadır. Acıpayam'la olan ilişkinin varlığı, burada kurulan haftalık pazar ve ilçe merkezi olması nedeniyledir. Nitekim, hane başkanlarının %35'i her hafta Acıpayam'a pazar ihtiyaçları için gittiklerini belirtmişlerdir. Acıpayam'a 2-3 ayda bir veya 6 ayda bir gidenlerin oranı, aynı değerlerle %10 kadardır. Bunun yanında hane başkanlarının %15'i hiçbir şekilde pazar ihtiyaçları nedeniyle Acıpayam'a gitmemektedirler (39).

Acıpayam ilçe merkeziyle olan bu ilişkilerin düşük düzeyde oluşu, ulaşım bağı ve olanaklarının yokluğundan kaynaklanmamaktadır. Aksine, Dereköy'de birtakım ihtiyaçlarını karşılayabilecek ticari fonksiyonların gelişmiş olması yanında, Ağustos ayı sonlarına kadar Antalya ve Fethiye'den gelen gününbirlik satıcılardan sebze ve meyve ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri olanağı da vardır. Bu tüm Dereköy'lüler için geçerli olan bir özelliktir.

Denizli il merkezi, en üst düzeyde bağlantı kurulan bir yerleşim merkezidir. Bağlantılar büyük ölçüde sağlık sorunlarının çözümü nedeniyle ve gerektiğinde oluşturulmaktadır. Denizli bu açıdan Acıpayam ilçe merkezi için de üst düzeyde bir bağlantı kademesi bulunmaktadır.

7. Sonuç

Türkiye, 1950'li yıllardan itibaren hızlı bir toplumsal ve ekonomik yapı değişiminin içersine girmiştir. Özellikle bu değişimlerin kırsal çevreyi ilgilendiren boyutları, nüfusun yoğun biçimde kırdan kopuşunu hazırlamıştır. Böylece toplumsal ve ekonomik yapıda gözlenen değişimlerin kırsal çevrede yarattığı olumsuz ortam, bir yandan kırsal nüfusun kentlere göçüşüyle çarpık kentleşmenin oluşumuna zemin hazırlamış, diğer taraftan da, kırsal çevre sorunlarının çözümünde birtakım çıkmazlar yaratmıştır.

Kırsal çevredeki yapısal değişimin bir göstergesi olarak kabul ettiğimiz kırdaki gecekondulaşma olgusunun boyutları, bu yazının dar

çerçevesi içersinde ortaya konulmak istenmiştir. Yukarı Dalaman Çayı Havzası'nın kuzey bölümünde bir köy yerleşmesi olan Dereköy'de saptadığımız bu gelişim çoğu özellikleriyle kent gecekondularından farklı olmayan bir yapı gösterir. Şimdi, Dereköy gecekondularının araştırma bulgularında belirlenen başlıca karakteristiklerini kısaca verelim:

- Yirmiiki meskenden oluşan gecekonduların tümü hazine arazisi üzerinde illegal olarak kurulmuşlardır.
- Meskenlerin yapımında bizzat mesken sahiplerinin emegi söz konusu olduğu gibi, inşaat ustalarına yaptırma ve satın alma yoluyla da edinmeler gerçekleştirilmiştir.
- İnşaat halinde iken yıktırılmaları ve fakat daha sonra tekrar meskenlerini tamamlamaları, kırsal yöre halkının sorunlarına bulunduğu çözümü gerçekleştirmedeki kararlılıklarının bir göstergesidir.
- Hazine arazisi üzerinde gerçekleşen bu illegal gelişimin, daha sonraları bizzat devlet tarafından legalleştirildiği görülür. Bu yaklaşım, kentsel gecekondulara uygulanandan pek farklı değildir.
- Dereköy gecekondularının ana yapı malzemesi istisnasız biriktir. Çevrede geleneksel olarak kullanılan kerpiçin yerini biriktirin almış olması, kaçak inşaat açısından bir zorunluk ve meskene yansıyan yapısal değişimin bir boyutu niteliğindedir.
- Dereköy gecekonduları, altyapı ve servis koşulları ile barınma koşulları olumsuz özellikler göstermektedir. Bu açıdan yeni gelişen kentsel gecekondularla büyük benzerlik içersindedirler.
- Dereköy gecekondularında yaşayan hane başkanlarının bir bölümü bu köye dışardan gelerek gecekondulaşma eylemine doğrudan veya bir süre Dereköy'de kiracı olarak yaşadıkları sonra katılmışlardır. Başka bir anlatımla, kısa mesafede de olsa kırdan kıra kesin bir göç eylemi söz konusudur.
- Ailelerin büyük çoğunluğu çekirdek aile yapısındadır. Ancak, tüm ekonomik ve sosyal kopuş göstergelerine ve bağımsızlaşma boyutlarına rağmen, birinci kuşakla ilişkilerinin sürmesi, çekirdek aile tipinin göstermelik ölçülerde kaldığını yansıtmaktadır.
- Hane başkanları, tarıma bağlı geçim kaynakları yanında daha başkaca alanlarda da iş-güç çeşitlenmesi göstermektedirler.

- Geçime esas olan tütün tarımı, hemen hemen tümüyle toprağın icarı yoluyla yürütülmektedir. Topraksızlık ve kapital kıtlığı bunun asıl nedenleri içersindedir.
- Tütünle ilgili girdilerin yüksek maliyeti, hane başkanlarını devamlı borçlanma olgusu içine itilmiştir. Dar kapitalle ancak aile fertlerinin başedebileceği oranda toprak kiralayıp tütün tarımı yapan gecekondulu hane başkanları, borçlanmanın bir süreç özelliğine dönüşmesi nedeniyle, Dereköy dışına göçme konusunda pek istekli gözükmemektedirler.
- Dereköy'ün ulaşım ve tarım araçları açısından gösterdiği gelişim, çevredeki az gelişmiş köyler açısından ilk aşamada ulaşılan bir merkez konumuna geçişini hazırlamıştır denilebilir. Böylece Dereköy, büyük yerleşim merkezlerine yönelik göçler öncesinde bir kademe olarak değerlendirilmiştir denilebilir.

Geçmişte kırsal yerleşimlerin konut açığı, geleneksel ölçütler içerisinde köy ortak malı olan mera ve otlaklar üzerinde kaçak yapılaşmalarla çözümlenmiş iken, gelecekte, kentsel çevrelerde konut açığına gecekondulaşmayla bulunan çözüm şeklinin, kırsal yöreye daha büyük boyutlarda yayılacağı beklenebilir.

BİBLİYOGRAFİK KAYNAKLAR VE NOTLAR

- (1) TUNÇDİLEK, NECDET: *Türkiye iskan coğrafyası, kır iskanı (köyaltı iskan şekilleri)*. İstanbul Üniv. Coğr. Enst. Yay. 49. İstanbul, 1987, s. 102-103.
- (2) TUNÇDİLEK, NECDET: «Kır yerleşmeleri-köy altı şekilleri». *Türkiye Coğrafya ve Sosyal Araştırmalar*, «İstanbul Üniv. Coğr. Enst. Yay.» İstanbul, 1978, s. 153-154.
TUNÇDİLEK, NECDET: *Türkiye'nin kır potansiyeli ve sorunları*. İstanbul Üniv. Yay., 2364. Coğr. Enst. Yay. 96. İstanbul, 1978, s. 153-154.
- (3) OZANKAYA, ÖZER: *Köyde toplumsal yapı ve siyasal kültür*. «Ankara Üniv. S.B.F. Yay. 322», Ankara, 1971, s. 26.
- (4) TÜMERTEKİN, EROL: «Yerleşme planlaması (şehir-köy ilişkileri)», *İstanbul Üniv. Coğr. Enst. Derg.*, X (18-19), İstanbul, 1973, s. 77-78.
- (5) Büyük kentlerin alansal genişlemesi sonucunda kır yerleşmelerinin gecekondulu yerleşmeleri arasında nasıl kaybolduklarına bir örnek olarak bkz. SEN, ERKAN: *Die Entwicklung der Wohngebiete der Stadt Ankara seit 1923 unter besonderer Berücksichtigung des Gecekondou-Phänomens*. Saarbrücken, 1975. (Inauguraldissertation), s. 67, 257, şekil: 21 ve s. 278, harita: 3.

- (6) Anket uygulamaları sürecinde yoğun tarımsal uğraşlarına rağmen soruları içtenlikle yanıtlayan, ilgi gösteren ve sofralarına beni konuk eden gece-kondulu dostlarıma ve bu arada rehberliğini ve bilgilerini benden esirgemeyen Köy İhtiyar Heyeti Azası Sayın Salih SARGIN'a en içten teşekkürlerimi iletmeyi bir görev sayıyorum.
- (7) Türkiye'de özellikle kırsal çevrede görülen toplumsal ve ekonomik yapı değişimlerine değinen çok sayıdaki yapıt içersinden yalnızca bir bölümünü burada aktarmakla yetineceğiz.
- AKSOY, SUAT: *Türkiye'de toprak meselesi*. 100 soruda dizisi 5, İstanbul, 1969.
- AKŞİT, BAHATTİN: *Köy, kasaba ve kentlerde toplumsal değişme*. Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dizisi 7, Bilimsel Eserler Dizisi 16, «Turhan Kitabevi», Ankara, 1985.
- AZİZ, AYSEL: «Kırsal kesimde kitle iletişim araçlarının aile yapısına etkisi». *Türkiye'de Ailenin Değişimi-Toplumbilimsel İncelemeler*, «Türk Sosyal Bilimler Derneği Yay.», Ankara, 1984, s. 215-234.
- Türk köyünde modernleşme eğimleri araştırması*. «D.P.T. Yay. 860 ve 999», Ankara, 1970.
- ELBRUZ, LEYLA SAYAR: «Sosyo-ekonomik hayatın değişen düzeni-Devlet eli ile». *Türkiye Coğrafi ve Sosyal Araştırmalar*, İstanbul, 1971, s. 321-343.
- GÜRİZ, ADNAN: «Kır yerleşmelerinde mülkiyet». *Türkiye Coğrafi ve Sosyal Araştırmalar*, İstanbul, 1971, s. 87-113.
- KANDİYOTİ, DENİZ: «Aile yapısında değişme ve süreklilik: karşılaştırmalı bir yaklaşım». *Türkiye'de Ailenin Değişimi - Toplumbilimsel İncelemeler*, «Türk Sosyal Bilimler Derneği Yay.». Ankara, 1984, s. 15-33.
- KIRAY, MÜBECCEL: «Sosyo-ekonomik hayatın değişen düzeni - Kendiliğinden». *Türkiye Coğrafi ve Sosyal Araştırmalar*, İstanbul, 1971, s. 345-369.
- KOCACIK, FARUK: «Türkiye'de kırsal kesimin yapısal değişimi». *Hacettepe Üniv. Ed. Fak. Derg.*, II(1), Ankara, 1984, s. 161-174.
- KOLARS, JOHN: «Tarımda değişim sistemleri». *Türkiye Coğrafi ve Sosyal Araştırmalar*, İstanbul, 1971, s. 115-146.
- KURTKAN, AMİRAN: *Köy sosyolojisi*. İstanbul Üniv. Yay. 1406, İktisat Fak. Yay. 243, İstanbul, 1968.
- ÖNGEL, ERKAN: «Türkiye'nin tarımsal yapısının değişen nitelikleri». *Ekonomik Yaklaşım*, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, Ekonomi Fak. Yay. II (5), 1981, s. 163-186.
- ÖZBAY, FERHUNDE: «Kırsal kesimde toplumsal ve ekonomik yapı değişimlerinin aile işlevine yansımaları». *Türkiye'de Ailenin Değişimi-Toplumbilimsel İncelemeler*, «Türk Sosyal Bilimler Derneği Yay.», Ankara, 1984, s. 35-68.
- TEZCAN, MAHMUT: «Kuşaklar arası çatışmalar». *Türkiye'de Ailenin Değişimi-Toplumbilimsel İncelemeler*, «Türk Sosyal Bilimler Derneği Yay.», Ankara, 1984, s. 161-182.
- TİMUR, SERİM: *Türkiye'de aile yapısı*. Hacettepe Üniv. Yay. D-15, Ankara, 1972.

TUGAÇ, AHMET: «Kırsal topluluklarda değişmeler». *Türkiye Coğrafi ve Sosyal Araştırmalar*, İstanbul, 1971, s. 293-320.

TUNÇDİLEK, NECDET: «Türkiye köylerinin yapısal özelliklerine toplu bakış». *İstanbul Üniv. Dentz Bilimleri ve Coğr. Enst. BÜLTEN*, I(1), 1984, s.23-40

TÜMERTEKİN, 1973; *a.g.e.*, s. 71-85.

TÜTENGİL, CAVİT ORHAN: *Kırsal Türkiye'nin yapısı ve sorunları*. 100 soruda dizisi 45, İstanbul, 1975.

VARLIER, OYA: *Türkiye tarımında yapısal değişme, teknoloji ve toprak bölüntüsü*. «D.P.T. Yay.», Ankara, 1978.

- (8) ARIKAN, ZEKİ: *XV-XVI. yüzyıllarda Hamit Sancağı*. Ege Üniv. Sosyal Bilimler Fakültesi Tarih Bölümü, İzmir, 1982. (Yayınlanmamış doçentlik tezi). «XV-XVI. Yüzyıllarda Hamit Sancağı ve sürekliliğini koruyan yerleşme yerleri» başlıklı haritadan yararlanılmıştır. Ayrıca, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Tapu Tahrir Defteri No: 121'den birtakım bilgileri aktararak yardımlarını esirgemeyen sayın ARIKAN'a teşekkürlerimi sunarım.
- (9) Araştırma kapsamına yalnız bir Dodurga doğumlu hane başkanının girmiş olması nedeniyle, Dodurga kır yerleşmesi hakkında fazla bilgi veremeyi yeğledik. Aslında adı geçen köy, Acıpayam İlçesi'nde gelişmiş kır yerleşmelerinden birisidir.
- (10) Veriler Acıpayam nüfusunun da 1965'li yıllardan itibaren hızla yükseldiğini göstermektedir. Acıpayam İlçe Merkezi'nde nüfus artışı 1980'de 1965 yılına göre %28,4 oranındayken, 1985 yılı nüfus sayımı geçici sonuçlarına göre nüfus artışı 1980-1985 arasında %43,5 oranında gerçekleşmiştir. Bademli Köyü'nün ekonomik olumsuzluklar nedeniyle dışarıya nüfus vermesi olayının D.S.İ.'nin Gölhisar ve Acıpayam Ovaları'nın su ve toprak kaynaklarından azami yararlar sağlamak ve adı geçen ovalarda toplam 25.177 hektar tarım arazisinin sulanması amacıyla öngörülen tesislerden birisiyle de yakından ilgili olduğu kanısındayız. Bu tesis, kaynağını Eşler Dağı'ndan alan Bademli Deresi üzerinde kurulması düşünülen Bademli Barajı'dır. Kuşkusuz barajın oluşumuyla Bademli köyünde ortaya çıkacak geçim sıkıntısının gelişecek boyutlarına karşılık, Acıpayam Ovası'nın sulanması yoluyla tarımsal üretimde beklenebilecek artışın getirebileceği ekonomik refah olasılığı da, Bademli'de göçü erken başlatan, buna karşılık Dereköy'den dışarıya göçü bir süre için daha gereksiz kılan bir faktör olarak görülebilir. olarak görülebilir na projesiyle ilgili geniş bilgi için bkz. *Gölhisar-Acıpayam Projesi Planlama Raporu*. D.S.İ., Isparta, 1978.
- (11) Dereköy ve Bademli'nin arazi kullanışı ile ilgili veriler, Acıpayam Ziraat Mühendisliği'nden alınmış ve oranlama hesapları bunlara göre yapılmıştır.
- (12) Denizli Tekel Başmüdürlüğü'nden edinilen resmi nitelikli bilgilere göre, 1984 yılında Dereköy'de toplam 354 tütün ekicisi 2848 dekar tarım arazisi

üzerinde toplam 258.110 kg. tütün üretmişlerdir. Aynı yıl Bademli'de 77 tütün ekicisinin, 413 dekarlık tarım arazisinde toplam 28.350 kg. tütün ürettiğini saptıyoruz. Böylece 1984 yılında Dereköy'de Bademli'ye oranla 6,89 misli daha fazla tarım arazisi üzerinde tütün üretilmiştir. Tütün üretim miktarındaki oran ise dokuz mislinden biraz fazladır. 1985 yılı verilerine göre Dereköy'de tütün üreticisinin sayısı 361'e çıkarak bir miktar artış göstermiş, buna karşılık ekim alanı %51 oranında artmıştır. Ancak, toplam tütün üretim miktarı 50.000 kg. kadar düşerek 208.220 kg.'a inmiştir. Bademli'de ise üretici sayısı 1985'de 73'e, ekim alanı 353 dekara düşerken, üretilen tütün miktarında 1984 yılına oranla 2.000 kg. kadar bir artış gerçekleşmiştir. Ayrıca bkz.

Türkiye ve Dünya Tütün Üretimi. «Tekel Genel Md. Yay. No: 252.299, 267.», 1980-1981-1982.

(13) 1984 yılına Dereköy'de motorlu taşıt varlığı şöyledir:

Otobüs 6, otomobil 6, minibüs 1, kamyonet 3, kamyon 5, motosiklet 7.

Buna karşılık tarım araç ve gereçlerinin yine aynı yıl içindeki dökümü şöyledir:

Traktör 35, traktör romörkü 35, traktör pulluğu 35, orak makinası 5, tınav makinası 6, tırmık makinası 2, dizgara 3.

(14) «Ankara'nın 1980'lerdeki en büyük arsa spekülâtörü adayı: Gecekondular» başlığıyla KARTAL, çalışmasında aynen şunları yazmaktadır:

«Türkiye'nin en büyük inşaat şantiyesi görünümündeki Ankara gecekondu alanlarında, toprağa talep giderek artmaktadır ve toprak fiyatları giderek yükselmektedir. Bu durum, yapılanmış gecekondu alanlarındaki fazla arsa'ların parçalara ayrılarak satılmasını özendirilmekte ve zorlamaktadır. Böylece, gecekondu alanlarında, kamu arsaları üzerinde spekülasyon faaliyetleri hızlanmaktadır. Tüm kamu arsaları özel kişilerin *fılli mülkiyetine* girmiştir». Bu konuda bkz.

KARTAL, S. KEMAL: *Ekonomik ve sosyal yönleriyle Türkiye'de kentleşme.* Ankara, 1983, «Yurt Yay. 6», s. 221.

(15) TUNÇDİLEK, 1984, *a.g.e.*, s. 25.

(16) OZANKAYA, *a.g.e.*, s. 87-88.

(17) Örneğin İmar Kanunu ek 7. ve 8. maddelerinin kapsamına giren Apa ve Yassihüyük köylerinde yaklaşık 150'şer hanenin imar affından yararlanıp tapularını almak üzere başvurdukları saptanmıştır. Aynı şekilde Acıpayam ilçesine bağlı köylerden bir kısmının da bu tür kaçak yapılaşmaya sahip olmalarına rağmen imar affından yararlanamadıkları görülür. Bu gruba Karahüyük köyü örnek olarak verilebilir.

Türkiye'de kırsal yerleşmelerin imarı konusundaki yasal uygulamalar ve sorunlar konusunda toplu bilgi için bkz.

ALDAN, MEHMET: «Acil çözüm bekleyen sorunlarımızdan köylerimizimizin imarı». *Türk İdare Derg.*, yıl 43, (355), 1972, s. 3-14.

(18) Bu konuda daha detaylı bilgi için bkz.

KÜÇÜKAYDIN, ORHAN: *Acıpayam ve çevresinde mesken ve meskenle ilgili etnografik araştırmalar*. Ankara Üniv. D.T.C.F., Ankara, tarihsiz, (Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniv. D.T.C.F., Kütüphanesi kayıt No: 74).

ACIPAYAMLI, ORHAN: «Acıpayam köylerinde mesken». *Dokuzuncu Coğrafya Meslek Haftası (2-29 Aralık 1954) Tebliğler ve Konferanslar*, «Türk Coğrafya Kurumu Yay. 1», 1955, s. 158-164.

KADEMOĞLU, OSMAN: «Güneybatı Anadolu'da açık sofalı evler». *Mimarlık*, (5), 1974, s. 30-33.

(19) Kırsal çevrede geleneksel konut mimarisinde görülen yapısal bozulma ve yozlaşmaların, toplumsal ve ekonomik yapı değişimlerinin kırdaki boyutlarının etkisi gözardı edilemez. Yurtdışına giden işçilerin köylerine aktardıkları ekonomik yatırımların, kır meskenlerinin yenilenmesinde kullanıldığı ve bu olgunun özellikle geleneksel konut mimarisi üzerinde hızlı bir bozulmaya yol açtığı gözleniyor. Plana ve işlevsel birimlere, yapı tarzına ilişkin bu değişimlerin, tıpkı kentlerde olduğu gibi, tarihl nitelikteki konut stoğunun azalmasına neden olduğu, kırsal çevre için de en kısa zamanda bazı köklü önlemler alınması gerektiğini vurgulayalım.

(20) Dereköy gecekondularında 1,9 olarak belirlenen ortalama oda sayısı, kentsel gecekondularından bazılarında göre, oldukça düşük bir değer göstermektedir. Nitekim YASA, Ankara gecekonduları için bu değeri 1,47 olarak vermektedir. Bu konuda bkz.

YASA, İBRAHİM: *Ankara'da gecekonduların aileleri*. «Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Yay. 46», Ankara, 1966, s. 67.

Öte yandan Dereköy gecekonduları için saptadığımız barınma yoğunluğu, yani oda başına düşen ortalama kişi sayısı 2,6'dır. Bu yoğunluk Ankara gecekondularında 2,7 olarak belirlenmiştir. bkz.

YASA, a.g.e., s. 67.

(21) OZANKAYA, a.g.e., s. 64.

(22) Yukarı Dalaman Çayı Havzası'nın özellikle güney bölgelerinde, baba evinden kopmayı engellemek veya o görünümü vermek için, genç erkek evladiyen evlenmesinden sonra yeni meskeninin, baba evine yakın bir konumda, fakat aynı çatı altına alınması şeklindeki çözümlere gidildiğinin örneklerini Çörten, Yamadı, Kayacık ve Sofular gibi köy yerleşmelerinde izleyebiliyoruz.

(23) Araştırmanın yapıldığı evrede, hane başkanlarının ortalama yaşı 33 olarak saptanmıştır. Ankara gecekondularında bu değer 38 olarak belirlenmiştir. bkz.

YASA, a.g.e., s. 103.

- (24) Bir araştırmaya göre, Türkiye kırsal çevrede erkeklerin ortalama ilk evlenme yaşı 20.4 iken, bu değer kadınlarda 16.7'ye kadar düşmektedir. Bu konuda bkz.
TİMUR, *a.g.e.*, s. 95-96, çizelge: 50-51.
- (25) Ankara gecekonduları için ortalama çocuk sayısı aile başına 3,37 olarak belirlenmiştir. bkz.
YASA, *a.g.e.*, s. 110.
- (26) Türkiye'de aile tipleri konusunda bkz.
TİMUR, *a.g.e.*, s. 6-7, 9, 27-34.
Türkiye'de köylü aile tiplerinin tanımları için bkz.
YASA, *a.g.e.*, s. 14-15.
- (27) ÖZBAY, *a.g.e.*, s. 52 .
- (28) KANDİYOTİ, *a.g.e.*, s. 24-25.
- (29) ÖZBAY, *a.g.e.*, s. 55.
- (30) Hane başına düşen ortalama nüfus miktarının kentsel gecekondularda 5 kişinin biraz altına düştüğü görülür. Bu konuda bkz.
ŞEN, *a.g.e.*, s. 115-116.
- (31) ŞEN, ERKAN: «Türkiye'de mevsimlik iş gücü göçleri üzerine düşünceler». *Ege Coğr. Derg.*, 1984, (2), s. 1-7.
- (32) EKİN, NUSRET: «Türkiye'nin sanayileşmesinde köylü - şehirli işçiler». *İstanbul Üniv. İktisat Fak. Mecm.*, XXVII (3-4), İstanbul, 1968, s. 234.
ŞEN, 1984: *a.g.e.*, s. 1-7.
- (33) GÖNEY, SÜHA: *Büyük Menderes bölgesi*. İstanbul Üniv. Yay. 1895, Coğr. Enst. Yay. 79, İstanbul, 1975, s. 472.
- (34) AZİZ, *a.g.e.*, s. 216.
- (35) AZİZ, *a.g.e.*, s. 223-230.
- (36) Gözlemlerimiz, Dereköy'de siyasi bilinçlenmenin epeyce yüksek düzeyde olduğu doğrultusundadır. Bu nedenle, gecekondulaşma yoluyla gerçekleştirilen bir kopuşta veya gruplaşmada, siyasi görüş motifinin etkin olabileceği kanısındayız.
- (37) 1918 yılı öncesine ait dönemi yansıtan «ACIPAYAM» ana başlığı ile kaleme aldığı ilginç kitabında Ali Vehbi, Acıpayam yöresinde «ayaklı banka» olarak adlandırdığı tefecilerin, «geleni boş döndürmediklerini, yüksek faizle sülük gibi halkın kanını emip illiklerini sorduklarını, tefecilerin büyük çoğunluğunun hıristiyan olduklarını» belirtmekte ve meşhur tefecilerden şu isimleri vermektedir: Silleli Yorgi, oğlu Silvestiros, Ispartalı Hacı Harlambo,

Burdurlu Kıryako, Atanaş. Bu konuda bkz.
VEHBİ, ALİ: *Acıpayam*. Ankara, 1951, s. 17.

(28) GÖNEY, *a.g.e.*, s. 461-462.

(39) Acıpayam'ın da içersinde yer aldığı haftalık pazarlar konusu için ve bu konularda bkz.

OETTINGER, BEATE: «Die Wochenmärkte und Ihre Rotationen im Westlichen Mittelanatolien». *Erdkunde*, Band 30, Heft 1, März 1976, s. 19-24.

TÜMERTEKİN, 1973: *a.g.e.*, s. 76.

ZUSAMMENFASSUNG

ENTWICKLUNG DER «GECEKONDU» IN DER LÄNDLICHEN TÜRKEI : EINE NEUE ERSCHENUNG IM RAHMEN DES SOZIO-ÖKONOMISCHE WAN- DELS AM BEISPIEL VON DEREKÖY/ACIPAYAM

Die Türkei hat seit den Fünfziger Jahren eine schnelle Wandlung des sozio-ökonomischen Aufbaus durchgemacht-besonders die die ländliche Gebiete betreffenden Auswirkungen der Wandlungen haben zu einer intensiven Abwanderung der ländlichen Bevölkerung geführt. Auf diese Wandlungen im sozio-ökonomischen Aufbau auftretende ungünstige Zustand einerseits den Boden zu einer Scheinverstädterung bereitet und andererseits die Lösung wichtiger ländlicher Probleme verhindert.

Im engen Rahmen dieser Untersuchung wurden die Dimensionen der «ländlichen Gecekondus» dargestellt, die als Zeichen des Aufbauwandels der ländlichen Siedlungen zu sehen sind.

Diese Entwicklung, die wir im Dereköy, einem Dorf im Norden des Oberen Dalaman Çay Gebietes im Südwesttaurus festgestellt haben, weist Merkmale auf, die zum grossen Teil denjenigen der «Stadt-gecekondus» ähnlich sind.

Die Merkmale der Dereköy-Gecekondus kann man wie folgt auf zählen :

- Alle untersuchten zweiundzwanzig Gecekondus wurden illegal auf staatlichen Grundstücken gebaut.
- Die Häuser wurden sowohl durch ihre Eigentümer selbst gebaut wie auch durch Unternehmen errichtet und verkauft.
- Das behördliche Abreißen der noch im Bau befindlichen Häuser und ihr Wiederaufbau durch die Landbevölkerung zeugen von der Beharrlichkeit dieser Landbevölkerung bei der Suche nach einer Lösung der Wohnungsnot.
- Diese illegale Bauweise wird später durch den Staat legalisiert. Dabei besteht kein Unterschied gegenüber den städtischen Gecekondus.

- Das Hauptbaumaterial der Gecekondus in Dereköy sind Hohlblocksteine. Da in der Umgebung allgemein Luftziegel verwendet werden, bildet der Gebrauch von Hohlblocksteinen eine neue Art der Wandlung, die sich auf die Wohnbauweise überträgt.
- Die Gecekondus von Dereköy sind, was die infrastrukturellen Einrichtungen betrifft, den städtischen Gecekondus sehr ähnlich.
- Ein Teil der Gecekondubesitzer, die in Dereköy leben, sind von ausserhalb dorthin gekommen und haben entweder direkt oder nach einer gewissen Mietzeit zu diesem Gecekondus-Phänomen beigetragen. Anders gesagt, handelt es sich wiederum um eine Migration, wenn auch über kurze Distanz.
- Die meisten Familien sind Kernfamilien. Trotz allen Erscheinungen einer sozio-ökonomischen Trennung und Selbständigkeit werden die Beziehungen zu der älteren Generation beibehalten.
- Die Gecekondubesitzer in Dereköy sind mit unterschiedlichen Funktionen neben der Landwirtschaft tätig.
- Der Tabakanbau, der als Grundlage des Lebensunterhalts der Gecekondubewohner gilt, wird fast ganz durch pachten der Felder betrieben. Der eigentliche Grund dafür liegt in dem Mangel an Land und Kapital.
- Die hohen Kosten für den Tabakanbau haben die Bauern zu einer dauernden Verschuldung geführt. Durch das fehlende Kapital können die Bauern nur so viel Land pachten, wie Familienmitglieder die Landbearbeitung betreiben können. Dadurch, dass sie dauernd mit Schulden leben, denken sie nicht daran, ausserhalb von Dereköy zu wohnen.
- Man kann annehmen, dass Dereköy wegen seiner guten Verkehrsverbindungen und des Vorhandenseins zahlreicher Landwirtschaftsgeräte unter den benachbarten Dörfern zu einem entwickelten Zentrum zu zählen ist. Dadurch hat Dereköy eine Bedeutung als erste Stufe bei der Migration in Richtung Grosstadt.

In der Vergangenheit löste man auf dem Lande das Wohnungsproblem, indem man auf staatlichem Land oder Wiesen illegale aber traditionelle Bauten errichtete. In Zukunft kann man erwarten, dass sich die Lösung der Wohnungsnot durch Gecekondus wie in den Städten auch in grösserem Ausmasse in den Agrargebieten verbreiten wird.